

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra společenských věd

**Bezpečnostní složky a jejich úloha při upevňování moci
KSČ v Československu v období 1948-1953**

Diplomová práce

**Security forces and their role in the power consolidation of the
Communist Party of Czechoslovakia in the 1948-1953 period**

Master thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

PhDr. Nesvadba Petr CSc.

AUTOR PRÁCE

Tereza POKORNÁ

PRAHA

2023

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá postavením bezpečnostních složek při upevňování komunistické moci v Československu v období 1948-1953. Zaobírá se jejich rolí při změně politické scény od třetí republiky, během komunistického převratu, až po rok 1953, kdy začalo postupně docházet k destalinizaci společnosti. Současně je zmíněna fascinace Komunistické strany Československa Sovětským svazem, jež měla vliv nejen na průběh únorových událostí, ale také na tvorbu zinscenovaných politických procesů. V neposlední řadě se práce zaměřuje na vývoj ministerstva vnitra a jednotlivých složek bezpečnostního aparátu.

KLÍČOVÁ SLOVA

Bezpečnostní složky, Komunismus, KSČ, Lidové milice, Ministerstvo vnitra, Politické procesy, Sbor národní bezpečnosti, Státní bezpečnost, Únor 1948

ANNOTATION

The master thesis deals with the emplacement of the security forces during the consolidation of communist power in Czechoslovakia in the 1948-1953 period. It deals with their role during the change of the political scene since the Third Republic, during the communist putsch, until 1953, when the de-Stalinization of society gradually began to occur. At the same time, the fascination of the Communist Party of Czechoslovakia is mentioned, which had an influence not only on the course of the February events, but on the show trials creation as well. Last but not least, the thesis focuses on the development of the Ministry of the Interior and individual forces of the security apparatus.

KEYWORDS

Communism, Communist Party of Czechoslovakia, February 1948, Ministry of Interior, National Security, People's militia, Security forces, The National Security Corps

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce na téma „Bezpečnostní složky a jejich úloha při upevňování moci KSČ v Československu v období 1948-1953“ je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 08.03.2023

.....
Tereza POKORNÁ

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Petru Nesvadbovi CSc. za jeho trpělivé vedení, cenné připomínky a vstřícnou pomoc při vzniku této diplomové práce. Můj dík patří také mé rodině, a především mé mamince a historičce Mgr. Daně Chrástilové.

Obsah

ÚVOD	6
1. KONCEPCE TOTALITARISMU A TOTALITNÍCH REŽIMŮ.....	8
2. POLITICKÝ VÝVOJ ZA TŘETÍ REPUBLIKY.....	11
2.1. ÚNOSY ČESKOSLOVENSKÝCH OBČANŮ	16
2.2. PARLAMENTNÍ VOLBY V KVĚTNU 1946	18
3. ÚNOR 1948 ZA POMOCI BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK.....	21
3.1. KOMUNISTICKÁ STRANA ČESKOSLOVENSKA A VLIV SOVĚTSKÉHO SVAZU.....	26
4. ČESKOSLOVENSKO MEZI LETY 1948-1953	31
4.1. ZMĚNA POLITICKÉ ROVNOVÁHY	33
4.2. ROLE BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK BĚHEM POLITICKÝCH PROCESŮ	41
4.3. MINISTERSTVO VNITRA.....	47
4.4. KONEC STALINISTICKÉ ÉRY.....	51
5. REPRESIVNÍ ORGÁNY V POÚNOROVÉM ČESKOSLOVENSKU	54
5.1. LIDOVÉ MILICE	55
5.2. STÁTNÍ BEZPEČNOST	60
5.3. VEŘEJNÁ BEZPEČNOST	63
5.4. POMOCNÉ TECHNICKÉ PRAPORY	66
5.5. POHRANIČNÍ STRÁŽ	68
5.6. OBRANNÉ ZPRAVODAJSTVÍ.....	72
ZÁVĚR	76
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	79
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	83

Úvod

Dějiny československého státu si ve své komunistické minulosti prošly velice nelehkým obdobím, poznaly těžkou totalitu, jež zdaleka neměla nic společného s demokracií, za kterou se dlouhé roky schovávala. Dnešní mnohdy neuvážené poukazování na nedemokratické metody české politické scény nelze přirovnávat k nesvobodě, která následovala po Vítězném únoru a již se tato práce pokusí nastínit. Komunismus v téhle zemi skončil teprve před třiceti lety, a přesto se o něm nemluví do takové míry, jak by mělo a jak by si zasloužil.

Ve své práci bych se ráda zabývala společenským a politickým vývojem Československé „lidově demokratické“ republiky po únorovém státním převratu, kdy se rozmohla největší vlna represálií a komunistické brutální svévole. Jakou roli v této době sehrál komunisty ovládaný bezpečnostní aparát? Období komunismu v Československu od roku 1948 představuje jednu z nejtemnějších kapitol naší republiky, z níž se současná společnost dosud zcela nevzpamatovala. Během těchto let docházelo k hrubému porušování nejen lidských práv a svobod, ale také stěžejních hodnot právního a demokratického státu.

Abychom byli vůbec schopni pochopit, proč se pro komunistickou myšlenku nadchlo takové množství československých občanů, je nutné si blíže identifikovat jednotlivé kroky, které KSČ činila ještě před koncem druhé světové války a jakým směrem se ubíralo politické myšlení společnosti. S tím souvisí, jaká byla povaha celého komunistického režimu. Na téma únorových událostí a politických procesů již bylo napsáno mnoho odborných publikací a mým cílem je proto zachytit náladu dané doby a zejména se pokusit o nastínění nenahraditelné role jednotlivých bezpečnostních složek.

Práce využívá metody obsahové analýzy textu, přičemž byla využita periodika Ústavu pro studium totalitních režimů, archivní spisy, a především odborné monografie předních českých historiků. Zejména jsem vyházela z publikací předního odborníka na soudobé dějiny poválečného Československa a překvapivě i bývalého člena KSČ, Karla Kaplana.¹ Jednotlivé kapitoly jsou

---

¹ Karel Kaplan (1928) je český historik a jedna z nejvýznamnějších osobností československé popřevratové historiografie.

řazeny v časové linii počínaje základním vymezením koncepce totalitarismu a stručnou komparací tří nejextrémnějších ideologií dějin lidstva. Zachycené období se týká éry mezi lety 1948 a 1953. Práce si ovšem vyžádala i exkurz do minulosti, neboť se KSČ připravovala na uchopení moci již před květnem 1945. K řádnému pochopení okolností vedoucích k Vítěznému únoru jsou poté důležitou částí práce politické události týkající se poválečného vývoje a uspořádání tzv. *třetí republiky*. Jak byli zástupci exilové demokratické vlády připraveni na jednání související s novou poválečnou československou vládou a proč byl nakonec přijat komunistický návrh vládního programu?

Je až s podivem, jaké ohavnosti spáchané ve jménu komunistické ideologie jsou dnes lehce opomíjené. Jednu z takových pozapomenutých kapitol představují únosy československých občanů, jejichž deportace do zemí Východního bloku započala ještě před samotným koncem války. Lidé byli násilně a nezákonně odvečeni a většina zajatců se bohužel již nikdy nevrátila.

Při tvorbě této práce pro mne vyplynula na povrch otázka, do jaké míry byla KSČ ovlivňována Moskvou a Komunistickou stranou Sovětského svazu, a co všechno mělo za následek Gottwaldovo slepé následování Stalinova vzoru. Byl právě sovětský model důvodem pro nahrazení prvorepublikového četnictva a uniformované policie zcela novými bezpečnostními orgány? Vznik, postupný vývoj, a především poslání jednotlivých složek Sboru národní bezpečnosti, kam patřila například Státní bezpečnost, Lidové milice a Obranné zpravodajství, jsou stěžejní podstatou celého textu a prolínají se tak všemi kapitolami. Poúnorová politická situace na pokyn Moskvy spustila vlnu procesů, jejichž prostřednictvím se strana vypořádávala nejen s komunistickými odpůrci, ale také se svými nejoddanějšími přívrženci a vysoce postavenými funkcionáři. Co však za těmito čistkami vedoucími k výrobě monstrprocesů stálo?

Část práce je rovněž věnována institutu ministerstva vnitra, jež v mocenském boji zastávalo výsostné postavení jakožto řídicí centrum jednotlivých bezpečnostních a zpravodajských složek. Proč však bylo na začátku padesátých let zřízeno ministerstvo národní bezpečnosti a přinesl rok 1953 československým občanům konečně klid a mír nebo zemí zmítala ještě větší nejistota?

1. Koncepce totalitarismu a totalitních režimů

Totalitarismus, aneb autokracie moderní masové průmyslové společnosti, se jakožto sociální a politický jev zrodil ve dvacátém století. O totalitarismu lze mluvit v okamžiku, kdy se jedné straně vně státu dostává jakéhosi politického monopolu, přičemž je daná strana vedena ideologií, již současně považuje za absolutní, autoritářskou a jedinou možnou pravdu státu. Aby mohla být taková pravda dokonale šířena, využívá stát prostředků násilí a propagandy, a to skrze všechny dostupné mediální prostředky, od denního tisku až po televizní vysílání. *„Propaganda totalitních hnutí, která předchází a provází totalitní režimy, bývá právě tak lživá jako upřímná a budoucí totalitní vládcí obvykle na počátku politické kariéry vyzdvihují své minulé zločiny a zevrubně vykreslují zločiny budoucí.“*² Jelikož je stát od své ideologie takřka neoddělitelný, je nutné, aby se jí mimo politiku současně podřizovala i veškerá ekonomika, kultura, školství a hospodářství.³

Mluvíme-li o totalitarismu, je nutno zmínit jeho samotnou podstatu, tedy *totalitu*. Totalita se dá definovat jako jakási představa systému, která nás nutí být nejen sladění ale současně souznící s daným systémem. V totalitní společnosti si nemůžeme ani dovolit uvažovat jiným způsobem, neboť snahou režimu není jen vstoupit do našeho konání ale především do našich hlav a myšlení.⁴ I přesto, že k nejdůležitějším nástrojům totalitarismu patří již zmíněná propaganda, jeho samotnou vnitřní podstatou je teror. *„Teroru totalitní režimy užívají, i když psychologických cílů jeho užití už bylo dosaženo: jeho skutečná hrůznost je v tom, že vládne nad zcela podmaněnou populací.“*⁵

Snahou totalitního hnutí je především změnit existující řád od holého základu a pomocí ideologie přesvědčit a organizovat masy. Totalitní vláda je však možná pouze tam, kde vedle ideově masírovaných mas existují i masy postradatelné,

---

² ARENDOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN: 80-86005-13-5. str. 431.

³ RAYMOND, Aron. *Demokracie a totalitarismus*. Brno: Atlantis, 1993. ISBN: 18-008-93. str. 158.

⁴ STEHLÍK, Michal. Stehlíkův kurz moderních dějin 1/10 [podcast]. In: *HausboTalk Petra Horkého* [online]. Brno: © 2019-2023, 15.10.2020 [cit. 19.01.2023]. Dostupné z: <https://podcasts.apple.com/cz/podcast/stehl%C3%ADk%C5%AFv-kurz-modern%C3%ADch-%C4%8Desk%C3%BDch-d%C4%9Bjin-1-10/id1488089761?i=1000494879200&l=cs>.

⁵ ARENDOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN: 80-86005-13-5. str. 476.

keré lze ve jménu vyššího zájmu bez většího rizika vylidnění obětovat. Jasným příkladem byl Sovětský svaz, v němž hnutí proběhlo velmi surově a nekompromisně.⁶ Jak uvádí politická filosofka Hannah Arendtová:⁷ „*Totalitní hnutí užívají a zneužívají demokratických svobod proto, aby je tím snáze posléze zrušila. [...]. Demokratické svobody mohou být sice založeny na rovnosti všech občanů před zákonem, nicméně svého smyslu a funkce organicky nabývají pouze tam, kde občané patří k určitým skupinám nebo jsou jimi zastupováni, nebo utvářejí společenskou a politickou hierarchii.*“⁸

Ačkoli každý režim jedné strany skýtá nebezpečí totalitního vývoje, ne každý se totalitním stane. Ne všechny se pomocí své ideologie nutně snaží ovládat veškeré aktivity uvnitř státu, a nemusí tudíž docházet k tak extrémnímu vývoji jako po první světové válce, která s sebou přinesla vlnu totalitních hnutí proti demokracii. Mezi prvními státy podrobenými diktatuře jedné strany byly bolševický Sovětský svaz, Mussoliniho fašistická Itálie a Hitlerovské Německo se svým národním socialismem.⁹ I přesto, že fašismus s nacismem a komunismem sdílí společné rysy co do rozsahu ambicí, radikálních postojů a užívání extrémních prostředků, v ostatních aspektech se od nich výrazně liší.¹⁰ Neklade důraz na jednotlivá individua či skupiny, a naopak nade vše staví stát, v němž se snaží propojit nacionalismus s agresivním antidemokratismem. Mussolini věřil, že se stát musí jako celek semknout a bojovat s kapitalistickým nepřítelem okrádající jeho obyvatele.¹¹ Pro nacismus byla oproti tomu hybnou silou rasa a národ, jehož největším nepřítelem byli Židé, méněcenné rasy a demokratické státy. Ve jménu „vůdcovského principu“¹² hlásal nutnost vlády jedné strany

---

⁶ Tamtéž. str. 433-437.

⁷ Hannah Arendtová (1906-1975) byla myslitelka a publicistka německo-židovského původu.

⁸ ARENDOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN: 80-86005-13-5. str. 435-438.

⁹ RAYMOND, Aron. *Demokracie a totalitarismus*. Brno: Atlantis, 1993. ISBN: 18-008-93. str. 159; ARENDOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN: 80-86005-13-5. str. 433-434.

¹⁰ RAYMOND, Aron. *Demokracie a totalitarismus*. Brno: Atlantis, 1993. ISBN: 18-008-93. str. 159.

¹¹ *Sociologická encyklopedie: Fašismus* [online]. [cit. 05.03.2023]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Fašismus>.

¹² Vůdcovský princip (Führerprinzip) byla zásada zavedená Adolfem Hitlerem, podle které činila zásadní politická a společenská rozhodnutí pouze jedna osoba či úzký okruh lidí.

a vedení mas jediným vůdcem.¹³ Nejvíce rozdílným je však komunismus prosazující obnovu beztřídní společnosti s rozhodujícím postavením dělnictva. I přesto, že hlásá nezbytnost plurality politických stran, pravidla v zemi určuje pouze jedna, a to v podobě lidové demokracie, které stojí v cestě kapitalisté, inteligence a soukromé vlastnictví výrobních prostředků.¹⁴ Zásadní postavení v komunistické ideologii hraje násilí revolučního boje, jehož nevyhnutelnost komunisté nikdy nepopírali, ba se shodovali s názorem Karla Marxe,¹⁵ že revoluci zkrátka nelze vést jemně. Byla to právě tvrdost, zastrašování a tyranie, jež komunistům ve spojení se skálopevným přesvědčením a terorem zaručila vítězství nejen v listopadu 1917, ale také desítky let poté.¹⁶

---

¹³ *Sociologická encyklopedie: Nacismus* [online]. [cit. 05.03.2023]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Nacismus>.

¹⁴ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020. 424 s. ISBN: 978-80-7601-334-6. str. 14.

¹⁵ Karl Marx (1818-1883) byl německý filosof, ekonom a politik, který byl spolu s F. Engelsem zakladatelem marxismu jako vědecké teorie komunistického hnutí.

¹⁶ MEDVEDEV, Roj. *Stalin a stalinismus: historické črty*. Bratislava: Obzor, 1990. 230 s. ISBN: 80-215-0079-4. str. 208.

2. Politický vývoj za třetí republiky

Blížil se konec války a z Moskvy přicházely požadavky, aby na scénu brzy osvobozené Československé republiky namísto dosavadní exilové vlády vstoupila vláda zcela nová s funkcionáři z řad KSČ. Z důvodu projednání nového programu vlády se proto v březnu 1945 v Moskvě uskutečnila klíčová vnitropolitická jednání mezi zástupci předních politických stran. Komunistickou stranu Československa (dále KSČ) na jednáních reprezentovali Klement Gottwald,¹⁷ Rudolf Slánský,¹⁸ Václav Kopecký,¹⁹ Václav Nosek²⁰ a Bohuslav Laštovička.²¹ Při samotném jednání o nové československé vládě byl předložen konkrétní plán struktury vlády, její program a personální složení vlády²² a jednotlivých ministerstev, dále byla zmíněna potřeba zavedení nového institutu předsednictva vlády a restrukturalizace určitých resortů. V průběhu jednání se komunisté důmyslně opírali o všechny faktory hrající v jejich prospěch. Zejména využili autority Sovětského svazu spojené s jeho neochvějnou zásluhou na osvobození Československa a nepopiratelné eskalace vlivu KSČ na domácí i zahraniční odboj. Pravděpodobně největší výhodou byl ale fakt, že se celý průběh jednání

---

¹⁷ Klement Gottwald (1896-1953) byl komunistický státník a od roku 1945 zastával post místopředsedy vlády, předsedu Národní fronty a až do své smrti byl předsedou KSČ. Po vítězném únoru byl de facto prvním nejmocnějším mužem v zemi a po abdikaci Edvarda Beneše se stal prezidentem Československé republiky.

¹⁸ Rudolf Slánský (1901-1952) byl československý politik, člen KSČ a od roku 1945 generální tajemník ÚV KSČ. Z funkce byl odvolán v září 1951, následně byl zatčen a v prosinci 1952 jakožto hlava „Procesu s vedením protistátního spikleneckého centra“ popraven spolu s dalšími deseti stranickými funkcionáři. Na přelomu 40. a 50. let patřil k nejvyšším představitelům totalitního režimu v Československu a byl jedním z hlavních strůjců politických procesů.

¹⁹ Václav Kopecký (1897-1961) byl přední český propagátor KSČ, novinář a politik, který se podílel na tvorbě Košického národního programu. Po válce byl jmenován ministrem informací a roku 1953 ministrem kultury.

²⁰ Václav Nosek (1892-1955) byl komunistický politik, který za protektorátu působil jako člen československé exilové vlády v Londýně. V Košicích roku 1945 byl jmenován ministrem vnitra, a to až do roku 1953, kdy přešel do funkce ministra pracovních sil. Za jeho působení vytvořil z resortu ministerstva vnitra významný mocenský nástroj plně ovládaný komunisty. Patřil k jedněm z největších komunistických monster v Československu.

²¹ Bohuslav Laštovička (1905-1981) byl československý generál, interbrigadista a komunistický politik. CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha: Vyšehrad, 2022. 448 s. ISBN: 978-80-7601-623-1. str. 206.

²² Podle „Projektů struktury a složení nové vlády“, vypracovaného 23. února 1945, se měla nová vláda skládat z dvaceti členů – 14 Čechů a 6 Slováků (3 za KSČ, 3 za ČSSD, 3 za ČSNS, 2 za ČSL, 3 za DS a 2 bezpartijní zástupci). HANZLÍK, František. *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945-1948: Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha: Academia, 2021. 418 s. ISBN: 978-80-200-3125-9. str. 66.

konal v Moskvě, a díky podpoře Sovětů si tak komunisté dovolili být značně průbojnější a hlasitější.²³

Jako jeden z největších sporů při projednávání vládního programu se projevila zcela protichůdná stanoviska týkající se bezpečnostních složek a armády. „*Cílem vojenské politiky KSČ v té době bylo narušení kontinuity obnovované československé armády s armádou předmnichovskou*²⁴ [...]. Již v průběhu války docházelo k vážným rozporům mezi londýnskou exilovou vládou a moskevským vedením KSČ o koncepci výstavby, ale i použití československých zahraničních jednotek [...]. Návrh vládního programu obsahoval nové formulace o formování slovenských národních jednotek, budování armády podle vzoru sovětské, pomoc sovětských instruktorů v našem vojenském školství a možnost studia našich důstojníků na vojenských školách a akademiích v Sovětském svazu.“²⁵ Nový vládní program jasně stanovoval podmínky přijetí do československé armády, závislé především na politické a národní spolehlivosti, a současně kladl veliký důraz na to, „*aby byla co nejrychleji provedena opatření k nejrychlejší očistě armády od všech zrádcovských, kolaborantských, antidemokratických a protilidových živlů, a bude dbáno, aby takové živly nemohly proniknout na velitelská místa.*“²⁶ Tato část vládního programu představovala pro komunisty veliký úspěch, díky němuž se KSČ postupně pustila do budování armády a ostatních bezpečnostních složek podle svých představ. Poté, co byly vyřešeny spory týkající se vojska, zahraniční politiky a zástupci KSČ se vyjádřili ke konkrétním připomínkám, byl komunistický návrh vládního programu přijat.²⁷ Výsledky moskevských jednání se oficiálně projeví 5. dubna 1945, kdy byl na první schůzi nové československé vlády v Košicích přijat tzv. *Košický vládní*

---

²³ HANZLÍK, František. *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945-1948: Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha: Academia, 2021. 418 s. ISBN: 978-80-200-3125-9. str. 69.

²⁴ Příslušníci armády, policie a četnictva v té době nesměli být členy politických stran, což mělo zamezit vnášení stranických sporů do řad bezpečnostních složek. HANZLÍK, František. *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945-1948: Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha: Academia, 2021. 418 s. ISBN: 978-80-200-3125-9. str. 72-73.

²⁵ HANZLÍK, František. *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945-1948: Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha: Academia, 2021. 418 s. ISBN: 978-80-200-3125-9. str. 74.

²⁶ *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků: podle podepsaného originálu doplněného a schváleného na 1. zasedání vlády 5. května 1945 v Košicích*. Praha: Svoboda, 1974. 35 s. str. 4.

²⁷ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020. 424 s. ISBN: 978-80-7601-334-6. str. 77; CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha: Vyšehrad, 2022. 448 s. ISBN: 978-80-7601-623-1. str. 206-207.

program. Dalo by se říci, že reprezentanti demokratických stran přijeli na moskevská jednání zcela nepřipraveni, kdežto komunisté se vraceli domů s pocitem zaslouženého úspěchu. Přijetí vládního programu znamenalo zásadní změnu mocenských poměrů ve prospěch komunistické strany, jež se poprvé od vzniku Československé republiky dostala do vlády a obsadila většinu nejdůležitějších pozic ve státě.²⁸

Konec druhé světové války s sebou přinesl veliký vzestup ve stranické kariéře Rudolfa Slánského, jenž byl dosazen do funkce generálního tajemníka ÚV KSČ. Svou úlohu vykonával paralelně s předsedou komunistické strany, Klementem Gottwaldem, a oba tak představovali dva nejvýše postavené představitele nejen strany ale i celého státu. Nejdůležitější prvek stranického systému, jenž vzešel z jednání jak v Moskvě, tak v Košicích, však představovala *Národní fronta Čechů a Slováků* (dále NF). Zprvu se jednalo o jakousi základnu spojující domácí i zahraniční protiokupační síly a po válce se z ní stalo seskupení československých politických stran a společenských organizací. *„Národní fronta rozhodovala o vzniku nových stran, musela každou novou stranu povolit, podmínkou byl souhlas s politickou linií a programem vlády. Existence NF tedy vylučovala možnost legální opozice. Podstatné bylo i to, že se vláda sice formálně zpovídala parlamentu, ale prakticky NF, tedy sama sobě nebo vedoucím funkcionářům národních stran.“*²⁹ Personální obsazení stranického vedení bylo podmíněno souhlasem shora, tedy z Moskvy, která monitorovala každičký krok československých komunistů, a to především prostřednictvím tzv. *aparátčků*.³⁰

V období mezi květnem 1945 a únorem 1948 se Československá republika nacházela na pomyslné křižovatce – první cestu představovala snaha o návrat k předválečné demokracii, druhou zastupoval socialismus. Jakou cestou bylo tedy moudré se vydat? Nálada ve společnosti, ba i ve většině zemí Evropy, byla protidemokratická. Občané přišli o sebemenší iluze, neboť z jejich pohledu byla

---

²⁸ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020. 424 s. ISBN: 978-80-7601-334-6. str. 78.

²⁹ CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha: Vyšehrad, 2022. 448 s. ISBN: 978-80-7601-623-1. str. 219; RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020. 424 s. ISBN: 978-80-7601-334-6. str. 38.

³⁰ Aparátčci představovali funkcionáře KSSS a samozvané „poradce“, kteří byli do KSČ dosazeni z Moskvy (většinou přímo Stalinem) a v 50. letech se významně podíleli na vytváření politických procesů.

první republika selháním. Nepodařilo se zabránit Mnichovské dohodě, došlo k vyhnání Čechů z pohraničních oblastí a jejich následnému zabrání nacistickými vojsky a v neposlední řadě došlo především ke vzniku protektorátu Čechy a Morava. Veškeré pozůstatky občanské společnosti se tímto rozplynuly a začalo tak docházet k silnému porušování základních lidských práv a svobod.³¹

Roky od jara 1945, kdy byl přijat program nově zvolené československé vlády Národní fronty, až do února 1948 se poté nesly v duchu lidově socialistického státu, v němž se komunisté sice schovávali za demokracii a vládu lidu, nicméně se ještě před osvobozením Československa připravovali na odstranění nedostatků, jež spatřovali za první republiky. Jednalo se například o přebytek politických stran či dualismus mezi státní správou a samosprávou.³² O dvanáct dní později v Košicích vláda schválila základní principy výstavby nového bezpečnostního aparátu s tím, že nově vybudovaná služba Sboru národní bezpečnosti (dále SNB) měla sestávat ze tří složek – z uniformovaného sboru Národní bezpečnostní služby (N. B. S.),³³ který měl především nahradit bývalé četnictvo a státní i obecní policii, z uniformovaného sboru pohotovostního, jehož hlavním úkolem bylo vyčistit osvobozené území od německých a maďarských „škodlivých živlů“, a z neuniformovaného sboru Národní bezpečnostní služby, kam spadala i rozvědná a kontrarozvědná činnost. Cílem ministerstva vnitra, do jehož čela se 4. dubna 1945 postavil komunist Václav Nosek, bylo „*tento sbor vybudovat tak, jak toho vyžaduje nová situace a z ní plynoucí úkoly [...]. Tento sbor N. B. S. by soustřeďoval vnitřní politické zpravodajství, hospodářské zpravodajství atd., aby se vládě včas dostalo všech informací z domova i ze zahraničí.*“³⁴ Směrnice ministerstva vnitra z června 1945 také jasně stanovila, že jednotný Sbor národní bezpečnosti bude pod přímou správou ministerstva, kde se ostatně nacházelo jeho samotné hlavní velitelství.³⁵

---

³¹ KUČERA, Milan. *Populace České republiky 1918-1991*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1994. 198 s. ISBN: 80-901674-7-0. str. 53.

³² RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020. 424 s. ISBN: 978-80-7601-334-6. str. 35.

³³ Zkratka SNB byla stanovena až výnosem ministra vnitra z 2. června 1945.

³⁴ KROUPA, Vlastislav. *Historie SNB v dokumentech*. Praha: Naše vojsko, 1984. 272 s. str. 28-29.

³⁵ Tamtéž. str. 32.

Zcela neopomenutelným bodem Košického programu byly národní výbory, které zde sice existovaly již v dobách rakousko-uherských, nicméně dle komunistů nebylo náležitě využíváno jejich potenciálu. Hlavní myšlenkou renovovaných výborů bylo, že se mělo jednat o lidem volené a kontrolované orgány státní a veřejné správy.³⁶ Pátý článek programu Národní fronty jasně uváděl, že reprezentanti národních výborů budou vybíráni osvobozenými občany Československé republiky „*nehledě i na to, jsou-li nebo nejsou-li příslušníky některé politické strany, kteří se však osvědčili v boji proti cizáckým vetřelcům a zrádcům a svými činy dokázali a dokazují skutečné vlastenecké cítění a demokratické přesvědčení*“.³⁷ Opak byl ale pravdou a namísto toho byly národní výbory „*»voleny revolučně« na různých mítincích a shromážděních, kde se hlasovalo buď aklamací, anebo vůbec ne, takže se nedalo zpětně zjistit, kdo vlastně národní výbory volil*“.³⁸ Komunistům se také podařilo prosadit směrnici, která národním výborům přiznávala právo na zřizování bezpečnostních sborů k výkonu své moci a udržování bezpečnosti. Příslušníky těchto sborů se ale samozřejmě mohli stát pouze státně spolehliví občané, neboť pro KSČ již od samého počátku národní výbory představovaly hlavní bitevní pole politických bojů. Jejich významné postavení navíc umocňoval fakt, že do jejich přímé správy byly zařazeny i jednotlivé složky právě vznikajícího Sboru národní bezpečnosti.³⁹

Veškerá učiněná opatření podchycující možné oslabení strany však komunistům nestačila a považovali za nezbytné vypracovat nový zákon sloužící k ochraně nově nastoleného režimu. V říjnu roku 1948 tudíž došlo k přijetí zákona č. 231/1948, na ochranu lidově demokratické republiky. Důvodem přízvisek „lidově demokratická“ měla být skutečnost, že poválečné Československo bylo naprosto odlišným státem než bývalá první republika, tudíž bylo zcela logické, že „lidově

---

³⁶ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020. 424 s. ISBN: 978-80-7601-334-6. str. 36.

³⁷ *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků: podle podepsaného originálu doplněného a schváleného na 1. zasedání vlády 5. května 1945 v Košicích*. Praha: Svoboda, 1974. 35 s. str. 14.

³⁸ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020. 424 s. ISBN: 978-80-7601-334-6. str. 36.

³⁹ HANZLÍK, František. *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945-1948: Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha: Academia, 2021. 418 s. ISBN: 978-80-200-3125-9. str. 87-91.

demokratická“ země nemůže být dál chráněna stejným právním předpisem.⁴⁰ Hlavním účelem přijetí tohoto zákona bylo potírání a perzekuce odpůrců režimu, jak sám ostatně uvedl i ministr spravedlnosti Alexej Čepička:⁴¹ „*Lid byl připraven a úklady buržoasie v únoru t. r. včas zmařil. Proto je třeba těmto lidem a jejich rozvratné činnosti na určitou dobu čelit. Na určitou dobu nutno s rozvratnou činností reakčních sil počítat.*“⁴²

2.1. Únosy československých občanů

Již od konce roku 1944 probíhaly únosy československých občanů, a to především z oblastí Podkarpatské Rusi a Slovenska. Od konce války byli do věznic v SSSR či do jiných sovětských vojenských táborů nově vzniklého Východního bloku odvázeni také obyvatelé z českých zemí. Desetitisíce osob se tak staly obětmi likvidace potenciálních odpůrců sovětského režimu, přičemž s žádným z jedinců nebylo vedeno řádné trestní řízení. Mezi odvečenci byli českoslovenští muži a ženy, kteří své občanství buď nabyli za první republiky nebo byli občany ČSR od svého narození, nicméně představovali bezpečnostní riziko. Zadržení a deportováni však byli též tací, jež do Československa uprchli v poválečném roce 1946, a ti českoslovenští občané, kteří po únorovém převratu 1948 pracovali v exilových a zahraničních organizacích na území okupovaném Sovětským svazem. S těmito jedinci se vypořádávala sama Státní bezpečnost.⁴³ Značné množství unesených občanů bohužel také představovaly osoby s vysokoškolským vzděláním patřící mezi intelektuální autority.

---

⁴⁰ VLKOVÁ, Kateřina. *Zákon na ochranu lidově demokratické republiky z roku 1948*. Pardubice, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra dějin státu a práva. Vedoucí práce doc. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc. str. 6.

⁴¹ Alexej Čepička (1910-1990) byl český komunistický politik, armádní generál a zeť Klementa Gottwalda (oženil se s jeho dcerou Martou). Od roku 1947 stál v čele ministerstva vnitřního obchodu až do 25. února 1948, kdy obsadil post ministra spravedlnosti. V dubnu roku 1950 přešel do funkce ministra národní obrany.

⁴² *Na ochranu republiky: řeč ministra spravedlnosti Alexeje Čepičky a projevy poslanců Národní fronty v Národním shromáždění 6. října 1948*. Ministerstvo informací a osvěty, 1948. str. 6.

⁴³ BYSTROV, Vladimír. *Únosy československých občanů do Sovětského svazu v letech 1945-1955*. Praha: Tiskárny MV, p. o., 2003. 343 s. ISBN: 80-7312-027-5. str. 7-9.

Československá společnost byla zcela nekompromisními zásahy sovětských bezpečnostních orgánů naprosto zaskočena. Nepřátelé ideálů bolševického režimu byli ostře pronásledováni a aby se mnozí nedostali do stejné pozice, raději své názory skrývali a mlčeli, a to dalších čtyřicet let.⁴⁴ Jedním z názorů nepochybně zůstává, že se společnost s faktem o nedotknutelnosti sovětských bezpečnostních složek smířila a unesené občany de facto obětovala, aby nedošlo k poškození zájmů se Sovětským svazem. Neblahou skutečností však zůstává, že části občanů situace vyhovovala natolik, že sovětským složkám napomáhali. Ve výsledku byly únosy administrovány pouze formálně a veškeré žádosti o jakékoli informace či propuštění se ukázaly být zcela neúspěšné.⁴⁵ Sověti totiž zoufalé prosby zcela ignorovali, což ostatně trvalo až do počátku padesátých let, neboť se Lidový komisariát vnitřních záležitostí (dále NKVD) dovolával jakési dohody s ministerstvem vnitra. Smutnou pravdou však bylo, že ani samotné sovětské ministerstvo nevědělo, kam byli českoslovenští občané deportováni, neboť cílových stanic se na území Sovětského svazu nacházelo až příliš mnoho. Způsob komunikace ohledně žádaných seznamů odvečených osob se ze strany SSSR změnil po únorovém komunistickém puči, kdy otevřeně deklarovalo „zbytečnost“ veškerých snah o repatriaci těchto občanů s tím, že další intervence by byla politicky nevhodná.⁴⁶

Roku 1949 se do Československa podařilo vrátit pouze necelých deset tisíc bývalých zajatců a civilistů, ale v oficiálních seznamech byli všichni repatrianti uváděni bez národnosti a mnozí z nich se pravděpodobně vrátili ilegálně. Později vydávané seznamy skýtaly absurdně mnohonásobná čísla navrátilců a snahy o jejich nápravu tak byly zcela nerealizovatelné. V březnu roku 1950 se celá věc týkající návratu repatriantů uzavřela, když ministerstvo zahraničních věcí SSSR odmítlo přijímat jakékoli další žádosti.⁴⁷ Po roce 1953 bylo zaznamenáno větší množství repatriací z gulagů, a to stejným způsobem jako bylo nařízeno jejich odvečení.⁴⁸ Všichni, kteří se úspěšně vrátili do vlasti, byli předáni jako českoslovenští občané, jejichž opětovné zařazení do společnosti bylo obtížné,

---

⁴⁴ Tamtéž. str. 84-85.

⁴⁵ Tamtéž. str. 115-117.

⁴⁶ Tamtéž. str. 149-160.

⁴⁷ Tamtéž. str. 169-171.

⁴⁸ Tamtéž. str. 131.

ba mnohdy i nemožné, a to nejen kvůli jejich podlomenému zdraví. Zájem o veškeré navrátilce projevovala především Státní bezpečnost, která po jejich návratu zahájila neustálé sledování a lustraci, a to po celou dobu jejich života v komunistickém Československu.

Způsob, jakým byli tito občané vydáváni napospas represi jiného státu, znázorňoval jednu z nejhanebnějších kapitol dějin dvacátého století Československé republiky a pravděpodobnost, že bychom se dozvěděli o přesných počtech odvečených československých občanů, je mizivá, neboť archivy na území bývalého Sovětského svazu jsou záměrně neúplné, matoucí a v současné době zcela nedostupné.⁴⁹

2.2. Parlamentní volby v květnu 1946

Do května 1946 vstupovala KSČ s novými společenskými a stranickými poměry, jež měly odstranit nedostatky z dob první republiky. Jedním z nich byla výrazná roztržičnost politických stran, což vedlo k poválečné redukci stranického spektra a k roku 1946 tak na území českých zemí byly povoleny pouze čtyři politické strany. Ty měly tvořit tehdejší vládu, jak bylo dohodnuto v březnu roku 1945 na jednání v Moskvě. Jednalo se o Komunistickou stranu Československa, Československou stranu národně socialistickou (ČSNS), Československou stranu lidovou (ČSL) a Československou sociální demokracii (ČSSD).⁵⁰ Propaganda, agitace a volební boj – to vše předcházelo dlouho plánovaným a pečlivě připravovaným volbám, které představovaly velice zásadní mezník ve vývoji československého státu. Do voličských seznamů toho roku bylo zapsáno přes sedm milionů voličů, jejichž hlasy se sčítaly v rámci jednotlivých zemí. 26. května 1946 tak přišly první poválečné a zároveň poslední demokratické volby, v nichž komunisté v Čechách, na Moravě a ve Slezsku získali přes čtyřicet procent hlasů. Na Slovensku si své prvenství však neobhájili a Komunistická strana Slovenska (KSS) se tak ocitla až na druhém místě po Demokratické straně (DS), s níž poté

---

⁴⁹ Tamtéž. str. 229-239.

⁵⁰ CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha: Vyšehrad, 2022. 448 s. ISBN: 978-80-7601-623-1. str. 219.

komunisté vedli politický boj až do února 1948, kdy její ministři podali demisi.⁵¹ S téměř čtyřiceti procenty mandátů se tak komunistická strana oficiálně postavila do čela vlády a politická situace se postupně až do únorového puče čím dál více vyostřovala.

Co přispělo k vítězství komunistické strany? Nemluvě o politické nezkušenosti mladých občanů si svou důvěru bezpochyby získala osvobozením většiny československého území Sovětskou armádou a stále přetrvávajícími dopady hospodářské krize.⁵² Svou roli jistě hrál také fakt, že volební účast byla, dle rozhodnutí Prozatímního národního shromáždění, povinná a každému, kdo by se snad nedostavil (vyjma jasně stanovených výjimek), hrozila pokuta až deset tisíc korun či dokonce měsíc strávený ve vězení.⁵³ Neopomenutelnou úlohu sehrál také Zemský odbor bezpečnosti II (dále ZOB II),⁵⁴ mezi jehož hlavní úkoly patřilo důkladné sledování činnosti nekomunistických politických stran, vedoucí nejen k vytipování případných spolupracovníků KSČ, ale především k získávání kompromitujících materiálů, jichž komunisté nejednou využili ve svůj prospěch. Zdrojem informací monitorujících vnitřní dění veškerých stran a odborů neměl na starost pouze ZOB II, ale také šikovně rozhozená síť jednoho z vedoucích funkcionářů zpravodajství Karla Švába,⁵⁵ jenž se nakonec sám stal obětí procesu s Rudolfem Slánským.⁵⁶ Následné zrušení a převedení ZOB II do struktury Státní bezpečnosti a ministerstva vnitra na konci roku 1947 však systém práce nezměnilo a stále šlo především o celkovou kontrolu sledovaného

---

⁵¹ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha: Lidové noviny, 2008. 432 s. ISBN: 978-80-7106-941-6. str. 49-51.

⁵² KUČERA, Milan. *Populace České republiky 1918-1991*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1994. 198 s. ISBN: 80-901674-7-0. str. 53-54.

⁵³ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha: Lidové noviny, 2008. 432 s. ISBN: 978-80-7106-941-6. str. 51.

⁵⁴ Mimo ZOB II tvořil organizaci ještě oddělení ZOB I (vnitro, které řídilo SNB, StB a kriminální službu), ZOB III (právní a správní úsek) a ZOB IV (dopravní úsek). *Policie České republiky: Sbor národní bezpečnosti* [online]. [cit. 02.03.2023]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/sbor-narodni-bezpecnosti.aspx>.

⁵⁵ Karel Šváb (1904-1952) byl jedním z nejdůležitějších funkcionářů bezpečnostní politiky poválečného Československa. Od června roku 1945 působil ve funkci vedoucího evidenčního odboru a později i bezpečnostního oddělení ÚV KSČ. Od roku 1949 působil v StB a v roce 1950 se stal náměstkem ministra národní bezpečnosti. Roku 1951 byl zatčen a v rámci procesu s Rudolfem Slánským byl na konci roku 1952 popraven.

⁵⁶ TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křídel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 96; KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: historie působení STB jako mocenského nástroje KSČ: 1948-1956*. Praha: Kniha Zlin, 2021. ISBN: 978-80-7662-136-7. str. 11.

objektu či politické strany. Důraz byl kladen na poznávání opozičních sil s možností využití jakéhokoli potenciálu ve prospěch KSČ.⁵⁷

Volební poutač politických stran Národní fronty. Zleva KSČ, ČSL, ČSSD, ČSNS.
Foto: ČTK

---

⁵⁷ TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křídel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 102.

3. Únor 1948 za pomoci bezpečnostních složek

Reálně uchopit situaci v únoru 1948 znamená, podívat se alespoň v kostce na náladu ve společnosti v předchozích letech. Zklamání z demokratického vývoje první republiky podpořené těžkou hospodářskou krizí třicátých let a završené Mnichovskou dohodou sebralo lidem víru v demokracii. Následná léta pod nacistickou zvůlí, politická podřízenost, zbídačená ekonomika, a především všudypřítomný strach způsobil trvalou změnu v myšlení lidí, kteří toto vše přežili a toužili vidět novou budoucnost. Nálada po skončení šestileté světové války byla plná naděje a tvrzení Václava Vebera⁵⁸ a jiných historiků či publicistů nesouhlasně poznamenávají: „že si československý lid zvolil komunismus sám a že stačilo československým komunistickým vůdcům jen obratně vyhovět tehdejší náladám.“⁵⁹ Tyto argumenty vedou k nepřesným závěrům s tím, že v únoru 1948 proběhly masové, tj. spontánní demonstrace na podporu komunismu a většina československého lidu si přála svrhnutí demokratické vlády. Ovšem během únorové politické krize⁶⁰ proběhly pouze tři masové akce na podporu KSČ. První z nich měla okolo čtyřiceti tisíc účastníků, složených jak z vybraných zaměstnanců, kteří v pracovní den pochodovali na Staroměstské náměstí, tak z kladenských a plzeňských agitátorů, kteří měli dobře naučenou roli tzv. *vyvolávačů hesel*.⁶¹ Komunistická demonstrace vedená Klementem Gottwaldem hlásala přijetí demise včetně následného doplnění vlády a on sám zde také občany vyzval k založení Akčních výborů Národní fronty. Ty začaly vznikat téměř ihned po skončení demonstrace v krajích, okresech, obcích i jednotlivých institucích.⁶² Pohled z druhé strany však ukazuje zcela odlišnou tvář masové demonstrace a dobové svědectví vypovídá toto: „V sobotu jsem

---

⁵⁸ Václav Veber (1931-2016) byl jedním z předních českých historiků, zabývajících se dějinami 20. století.

⁵⁹ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948-1953*. Univerzita Pardubice, 2014, s. 11.

⁶⁰ Ve dnech od 20. do 24. února 1948.

⁶¹ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948-1953*. Univerzita Pardubice, 2014, s. 11.

⁶² Zásahy akčních výborů byly legalizovány až zákonem č. 213 z 21.7.1948, jenž všechna opatření akčních výborů směřující k očistě veřejného života legalizoval (následně) i po právní stránce. *Totalita: Akční výbory Národní fronty* [online]. [cit. 01.03.2023]. Dostupné z: <https://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni.php>.

se podíval na Staroměstské náměstí. Řeči komunistů byly vehementní, ale dav byl celkem lhostejný [...].⁶³

Druhou akcí byla opět organizovaná, hodinová generální stávka 24. února, které se ovšem již s nádechem násilí zúčastnilo na dva a půl milionu pracujících a Praha byla v té době už obklíčena vojenskými jednotkami policie.⁶⁴ Tentýž večer rozhodlo vedení ÚV KSČ o ukončení vládní krize a o jmenování nové vlády následujícího dne. Tlak byl tak vyvíjen již „pouze“ na prezidenta a nekomunistické strany tak dále nepředstavovaly žádnou hrozbu.

Třetí hromadná stávka byla již osudného 25. února, komunisté její dění umístili na Můstek v Praze a stejně jako první demonstrace, byla organizovaná a velmi dobře hlídaná pohotovostním plukem. Jediná nekomunistická demonstrace, jež se formou pochodu vysokoškoláků konala ve stejnou dobu na Václavském náměstí, byla později z paměti národa vytlačena a mnohým z pochodujících studentů se v následujícím období nevyhnula tvrdá perzekuce.⁶⁵

Poslední den československé vládní krize, den, kdy došlo k samotnému vyvrcholení únorových událostí, a tudíž i den vítězství komunistů. V dopoledních hodinách se Klement Gottwald spolu s generálním tajemníkem KSČ Rudolfem Slánským a ministrem vnitra Václavem Noskem vydal na Pražský hrad, aby československému prezidentovi předal návrh nové vlády. Současně byl na prezidenta Beneše⁶⁶ vytvářen nátlak, aby okamžitě přijal demisi dvanácti ministrů⁶⁷ zastupujících demokratické politické strany. Na Václavském náměstí se mezitím začal shromažďovat zástup dělníků, který byl spolu s jednotkami Lidových milicí, jež byly součástí nově vzniklých bezpečnostních složek KSČ,

---

⁶³ Svědectví sociálního demokrata Z. Peška, který si situaci poznamenal do svého deníku. VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948-1953*. Univerzita Pardubice, 2014, s. 11.

⁶⁴ Praha byla obklíčena jednotkami policie a pohotovostním plukem 9600 (příslušníci pohraničních jednotek SNB). VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948-1953*. Univerzita Pardubice, 2014, s. 12; *Totalita: Akční výbory Národní fronty* [online]. [cit. 01.03.2023]. Dostupné z: <https://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni.php>.

⁶⁵ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948-1953*. Univerzita Pardubice, 2014, s. 12; *Totalita: Únor 1948* [online]. [cit. 01.03.2023]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/1948/1948_0225.php.

⁶⁶ Edvard Beneš (1884-1948) byl významný politik, státník a československý prezident.

⁶⁷ Před 25. únorem 1948 podal demisi ministr spravedlnosti Prokop Drtina, ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka, ministr školství a osvěty Jaroslav Stránský, ministr zdravotnictví Adolf Procházka, ministr dopravy Ivan Pietor, ministr pro sjednocení zákonů Mikuláš Franek, ministr techniky Jan Kopecký, ministr pošt František Hála, náměstek předsedy vlády Petr Zenkl, náměstek předsedy vlády Jan Šrámek, náměstek předsedy vlády Štefan Kočvara a státní tajemník v ministerstvu národní obrany Ján Lichner.

připraven demonstraci přesunout na Hradčany, pokud by snad prezident návrhu nevyhověl smířčí cestou.⁶⁸ Aby podpořil prezidenta Beneše, vydal se současně Nerudovou ulicí dav tisíců studentů, proti němuž se postavili příslušníci SNB (jinak také nazýváni „esenbáci“), kterým se spolu s několika sty milicionáři⁶⁹ podařilo násilím studentský pochod rozehnat.⁷⁰ Prezident se obával nepokojů a násilného zásahu sovětských vojsk, a tak Gottwaldovi odpoledne oznámil, že jeho návrhům vyhověl, demisi přijal a vládu o navrhované členy doplnil. Euforie a vítězství, to se Klementu Gottwaldovi podařilo vzbudit u jásajícího davu, když se po audienci u prezidenta objevil na Václavském náměstí mávající podepsaným návrhem nové vlády. Na oddíly Lidových milicí jakožto reprezentanty komunistické moci, přišla řada opět ve chvíli, kdy v pozdních hodinách demonstrativně pochodovaly Prahou. Únorový státní převrat tak dostal svého, demokracie zanikla a prezident Beneš byl již kvůli nátlaku komunistů přesvědčen o své abdikaci, která na sebe nedala dlouho čekat.

Šest dní – tolik času stačilo, aby se komunisté za pomoci akčních výborů Národního shromáždění a Lidových milicí chopili veškeré státní moci.⁷¹ O nutnosti vzniku akčních výborů promluvil Klement Gottwald v dopoledních hodinách 21. února a již odpoledne téhož dne spatřily první akční výbory světlo světa. *„Akční výbory, do jejichž vinku byl dán úkol „očisty“ veřejného života ve všech možných orgánech, byly nezákonné instituce už proto, že je u stavovaly základní organizace KSČ, které se ani nenamáhalo zdáním voleb a vznikly bez jakékoli legislativy jako mocenský orgán komunistické strany k úplnému převzetí moci.“*⁷² To pouze svědčí o tom, že vedení KSČ mělo celou situaci od začátku pevně v rukou, a to za pomoci sovětských agentů ovlivňujících celý průběh vládní krize. Na maďarských hranicích byly navíc připraveny sovětské tankové sbory mající za úkol vtrhnout do Československa v případě, kdyby se situace nevyvíjela „správným“ směrem.

---

⁶⁸ KROLL, Rudolf. *Gottwald a jeho doba*. Praha: XYZ, 2019. 352 s. ISBN: 978-80-7597-561-4. str. 198.

⁶⁹ Celkový počet příslušníků jednotek Lidových milicí měl v Praze dosahovat až k 7 000 mužů. BAŠTA, Jiří. *Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN: 978-80-87211-87-8. str. 39.

⁷⁰ Tamtéž. str. 43.

⁷¹ KROLL, Rudolf. *Gottwald a jeho doba*. Praha: XYZ, 2019. 352 s. ISBN: 978-80-7597-561-4. str. 199-202.

⁷² VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha: Lidové noviny, 2008. 432 s. ISBN: 978-80-7106-941-6. str. 262.

Únor 1948 tak na více než na čtyřicet let rozhodl o celkové orientaci Československé republiky na Sovětský svaz, o ztrátě nezávislosti a o postupném přechodu k totalitní komunistické diktatuře.⁷³

V kontextu výše uvedených skutečností jsou slova Václava Noska výsměchem československé demokracie, která byla oficiálně před 25. únorem obrazem Československa. „*Revoluční proces vyvrcholil v měsíci únoru 1948 pokojnou cestou a byl řešen ve shodě s ústavními zvyklostmi.*“⁷⁴ Názornou ukázkou budoucí úrovně vlády bylo připravené a protistátní využití bezpečnostních a zpravodajských složek, což Václav Nosek jakožto ministr vnitra, prezentoval jako „*nezbytná bezpečnostní opatření v zájmu zákonné vlády Klementa Gottwalda.*“⁷⁵ Dodržení ústavního pořádku bylo krédem zpravodajské skupiny, které komunistická strana s pomocí státního aparátu velmi obratně využila ke státnímu převratu. Zásadní roli sehrál v dalších kapitolách zmíněný Karel Šváb se svým evidenčním odborem ÚV KSČ,⁷⁶ jenž se ku příkladu podílel na zajištění bezpečnosti v budově Ústředního sekretariátu KSČ, obsazení sekretariátu sociální demokracie a tiskárny nakladatelství národních socialistů. Dosažení absolutní kontroly výzvědné služby tedy mělo bezprecedentní zásluhu na „úspěšném“ únorovém převratu.⁷⁷

---

⁷³ KROLL, Rudolf. *Gottwald a jeho doba*. Praha: XYZ, 2019. 352 s. ISBN: 978-80-7597-561-4. str. 201-202.

⁷⁴ SNÍTIL, Zdeněk. *Stručný přehled dějin SNB*. Praha: Správa pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost FMV, 1981. 163 s. str. 64.

⁷⁵ Tamtéž. str. 64.

⁷⁶ Viz kapitola 6.2.

⁷⁷ TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křídel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 104.

Projev Klementa Gottwalda na Staroměstském náměstí 25. února 1945. Foto: NA

Milicionáři pochodující přes Karlův most dne 25. února 1948. Foto: Archiv ČRo

Příslušníci SNB pochodující Prahou dne 25. února 1948. Foto: Muzeum Policie ČR

3.1. Komunistická strana Československa a vliv Sovětského svazu

Komunistická strana Československa byla oficiálně založena v květnu 1921 v Praze a na popud Bohumíra Šmerala⁷⁸ záhy vstoupila do Komunistické internacionály (dále Kominterny), jež byla podřízena sovětskému bolševickému vedení.⁷⁹ „*Ideologicky se mezinárodní komunistické hnutí zároveň orientovalo z původního marxismu na marxismus-leninismus, později obohacený o nechvalně proslulý stalinismus.*“⁸⁰ Až do roku 1938 se bolševici zasazovali o propagaci podřízenosti stranické politiky Kominterně a KSČ si mezi dělníky během let vybudovala reputaci jediné politické strany schopné a ochotné hájit jejich zájmy.⁸¹ Mnichovská dohoda však politickou situaci v Československu naprosto změnila, činnost komunistické strany byla úředně zastavena a komunisté

---

⁷⁸ Bohumír Šmeral (1880-1941) byl rakouský a československý politik, novinář, teoretik dělnického hnutí a zakladatel Komunistické strany Československa.

⁷⁹ KROLL, Rudolf. *Gottwald a jeho doba*. Praha: XYZ, 2019. 352 s. ISBN: 978-80-7597-561-4. str. 44-45.

⁸⁰ Tamtéž. str. 48.

⁸¹ Tamtéž. str. 85-86.

se rozdělili na dvě části – jedna odešla do Moskvy, druhá do Londýna. Od té chvíle se až do osvobození československého území komunisté připravovali na vypuknutí socialistické revoluce a následné převzetí moci v nacismem zničené zemi.⁸²

Veškeré působení exilového vedení KSČ podléhalo kontrole sovětských úřadů a od poloviny roku 1942, kdy sovětská vláda uzavřela s exilovou vládou v Londýně úmluvu o vzájemné pomoci v boji proti fašismu, následovalo budování československé armádní jednotky, jež se měla účastnit bojů s německou armádou.⁸³ V československé brigádě byli samozřejmě zastoupeni i komunisté, jejichž hlavním cílem byla infiltrace na vysoké pozice a tím tak i do života celé armádní jednotky. Proti zjevné politizaci ozbrojeného sboru se ohrazoval například generál Heliodor Píka,⁸⁴ jenž se roku 1949 stal jednou z obětí vykonstruovaných soudních procesů.⁸⁵ Zcela nepostradatelní byli také sovětsí poradci, kteří i po válce působili doslova v každičké oblasti života československých občanů a po roce 1948 pronikli v hojném počtu do řad ministerstva vnitra a ministerstva národní bezpečnosti. Sovětský svaz díky nim „získával informace o dění v komunistické straně a společnosti“ a „rozhodoval o zásadních otázkách státní a stranické politiky“.⁸⁶ Všechny kroky, jež KSČ od roku 1945 učinila, směřovaly k celkovému ovládnutí absolutní moci, díky čemuž byl Stalin opět o kus blíže svému cíli, totiž rozšířit své impérium směrem na Západ a nastolit stalinistickou diktaturu.⁸⁷

O tom, že Sovětský svaz měl v Československu rozhodující vliv nebylo pochyb a poválečný vývoj tak prakticky okamžitě tíhnul směrem k levicovým proudům reprezentovaným především KSČ. Důvodem bylo nejen osvobození

---

⁸² Totalita: Komunistická strana Československa (KSČ) – Období 1938-1945 [online]. [cit. 03.03.2023]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_03.php.

⁸³ KROLL, Rudolf. *Gottwald a jeho doba*. Praha: XYZ, 2019. 352 s. ISBN: 978-80-7597-561-4. str. 110.

⁸⁴ Heliodor Píka (1897-1949) byl český generál a významný představitel československého zahraničního odboje, který byl v rámci vykonstruovaného procesu obviněn z velezrady a posléze popraven.

⁸⁵ KROLL, Rudolf. *Gottwald a jeho doba*. Praha: XYZ, 2019. 352 s. ISBN: 978-80-7597-561-4. str. 116-118.

⁸⁶ KALOUS, Jan. Sovětsí poradci – několik poznámek. Činnost sovětských poradců v komunistickém Československu. 5. *Seminář východoevropských dějin*. Národní knihovna ČR. 29. října 2002.

⁸⁷ KROLL, Rudolf. *Gottwald a jeho doba*. Praha: XYZ, 2019. 352 s. ISBN: 978-80-7597-561-4. str. 156-158.

československého území Rudou armádou, ale také poněkud prosovětská politika prezidenta Beneše. Od února 1948 začala KSČ razit heslo „Sovětský svaz – náš vzor“, které se postupně vsáklo nejen do politické sféry, ale také do kulturního a každodenního života. Lidé žili v deziluzi o Sovětském svazu jakožto o dělnickém ráji a jedinci, kterým se podařilo do SSSR nahlédnout, byli těžce zklamáni bídou a nízkou úrovní sovětských občanů.⁸⁸

Roku 1947 přišla další veliká rána v podobě odmítnutí hospodářské pomoci, jinak známé jako Marshallův plán. Stalin zásadně nesouhlasil s bližšími vztahy ČSR se Západem, a tak i přes Gottwaldův nesouhlas KSČ nabídku vlády Spojených států odmítla.⁸⁹ „Boj o Marshallův plán odhalil, jak slabé postavení vůči Sovětskému svazu Československo zaujímá, což pro nejbližší budoucnost nevěstilo nic dobrého.“⁹⁰ Čeho Stalin v následujících letech velmi příhodně využil, byla skutečnost, že ČSR byla odnepaměti zemí s rozvinutým průmyslem a k roku 1951 tak nařídil zavést sovětský způsob plánování národního hospodářství. Zahraniční obchod se přeorientoval směrem na Východ, drobní živnostníci byli zlikvidováni, soukromé podniky znárodněny a republika se zaměřila na rozvoj těžkého průmyslu.⁹¹ Nadvláda Sovětů stále rostla a k pravděpodobně největšímu vyvrcholení došlo na přelomu čtyřicátých a padesátých let, kdy si Sověti uvědomili pokles svého vlivu v jiných komunistických státech. Cíl Moskvy se tak změnil na okamžité zavedení stalinistického teroru a započala éra perzekucí a zinscenovaných soudních procesů s falešnými důkazy a mučením vynucenými doznáními.⁹² Částečně zlomovým okamžikem byla poté smrt obou diktátorů, Josifa Stalina i Klementa Gottwalda, roku 1953. Ačkoli byl Stalinův koncept komunistického teroru pomalu opouštěn, jednalo se o období strachu a mocenských intrik.⁹³

---

⁸⁸ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020. 424 s. ISBN: 978-80-7601-334-6. str. 90-92.

⁸⁹ KROLL, Rudolf. *Gottwald a jeho doba*. Praha: XYZ, 2019. 352 s. ISBN: 978-80-7597-561-4. str. 182-183.

⁹⁰ Tamtéž. str. 186.

⁹¹ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020. 424 s. ISBN: 978-80-7601-334-6. str. 99-100.

⁹² KROLL, Rudolf. *Gottwald a jeho doba*. Praha: XYZ, 2019. 352 s. ISBN: 978-80-7597-561-4. str. 225-227.

⁹³ Post generálního tajemníka KSSS obsadil Nikita Sergejevič Chruščov a funkce prvního tajemníka ÚV KSČ připadla Antonínu Novotnému.

Úzké vedení Komunistické strany Československa mělo přísnou organizační strukturu, hierarchii a rozsáhlý systém mocenských skupin, přičemž vnitřní dělbu moci představovalo její vedení a vykonavatelé. Vzájemně provázaná soustava tak tvořila monolitní uspořádání, v němž nejen, že se nižší skupiny podřizovaly těm vyšším, ale kde vedení KSČ mohlo rozhodovat o veškerých společenských problémech a nebylo přitom nikomu ústavně ani zákonně odpovědné.⁹⁴ „V případě KSČ lze mluvit o seskupení, které se vyvinulo ve stranu profesionálních revolucionářů. Šlo o lidi určitého mentálního typu, obětavé, houževnaté, bezvýhradně oddané proměnlivé taktické linii strany a zároveň bezohledné, ale rovněž o lidi, které spojuje pocit, že se podílejí na velikém díle, poslání či boji za lepší budoucnost.“⁹⁵

Uznávání stranického aparátu a jeho členů upevňovalo mocenskou pozici strany, což bylo jakožto oficiální stanovisko KSČ nutno splnit.⁹⁶ Již od roku 1945 tak komunistická strana rostla v duchu masivního mocenského kolosu.⁹⁷ Od VIII. sjezdu KSČ v březnu roku 1946, kdy ve straně byl víc než jeden milion příslušníků, se jejich počet neustále zvedal (mnohdy však spíše z prospěchářství nežli z ideologického přesvědčení).⁹⁸ „Být ve straně *de facto* znamenalo mít novou sociální identitu, která překračovala hranice třídy a národnosti.“⁹⁹ Po událostech 25. února 1948 do strany vstoupil další milion nováčků a v červenci ještě téhož roku se celkový počet vyšplhal na necelých dva a půl milionu komunistů. Od té doby se stav postupně snižoval a na X. sjezdu KSČ roku 1954 se čísla opět pohybovala okolo jednoho a půl milionu členů a kandidátů.¹⁰⁰

Masovost tohoto systému s sebou nesla veliké výhody jako například možnost ideové kontroly značného množství obyvatelstva tehdejší třetí republiky

---

⁹⁴ KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: DOPLNĚK, 2002. 428 s. ISBN: 80-7239-135-6. str. 93.

⁹⁵ CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha: Vyšehrad, 2022. 448 s. ISBN: 978-80-7601-623-1. str. 33.

⁹⁶ KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: DOPLNĚK, 2002. 428 s. ISBN: 80-7239-135-6. str. 134-135.

⁹⁷ Tamtéž. str. 101.

⁹⁸ KROLL, Rudolf. *Gottwald a jeho doba*. Praha: XYZ, 2019. 352 s. ISBN: 978-80-7597-561-4. str. 159.

⁹⁹ CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha: Vyšehrad, 2022. 448 s. ISBN: 978-80-7601-623-1. str. 33.

¹⁰⁰ *Totalita: Komunistická strana Československa (KSČ) – Odhad velikosti členské základny* [online]. [cit. 18.01.2023]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_clen_01.php.

(poválečné sčítání z roku 1950 tehdy zaznamenalo necelých devět milionů obyvatel).¹⁰¹ Stranickou propagandou tudíž byli masírováni a nuceni k poslušnosti nejen řadoví občané, ale také členové KSČ včetně těch „papírových“, jež do strany většinou vstupovali z neideových důvodů (mnohdy se jednalo především o obavu ze ztráty zaměstnání či o zajištění vzdělání pro své potomky). Nevýhodou ovšem představovalo nebezpečí v podobě neaktivních členů, kteří se kdykoli mohli „probudit ze spánku“ a začít se tlačit do popředí politické scény, což se ostatně také začalo projevovat v druhé polovině šedesátých let. Další slabinou, která zasévala nepokoje mezi státní a stranické instituce, byla pozice strany moci (neboli tzv. *vedoucí úloha KSČ*, již ukotvila až Ústava Československé socialistické republiky v roce 1960).¹⁰²

Již od února 1948 bylo prakticky ve všech orgánech a organizacích prosazováno mocenské výhradní právo, jelikož už od konce druhé světové války si komunisté pečlivě připravovali půdu pro absolutní kontrolu. Oficiální politiku musely mezi svými členy prosazovat nejen státní instituce, ale také organizace kulturní a tvůrčí umělecké spolky, které tak přišly o svobodu slova a až do listopadových událostí roku 1989 byly nuceny žít s omezováním umělecké tvorby.¹⁰³ Jak ostatně říkal sám Slánský: „*Dělník, který se přihlásil ke komunistické straně, šel tam již s vědomím, že tato strana je dnes vydědencem kapitalistické společnosti a že bude muset přinášet oběti pro své proletářské přesvědčení.*“¹⁰⁴

Hranice byly tedy jasně dány – buď jste straník, tedy člověk poslušný a kádrově zařaditelný, nebo nestraník, tudíž nepřítel režimu, jenž nemá právo ovlivňovat jak politiku, tak jakékoli jiné problémy ve společnosti. Posty veřejných funkcionářů začaly být přeořazovány řádnými členy komunistické strany, což se výrazně odrazilo nejen na politice státu.¹⁰⁵

---

¹⁰¹ Český statistický úřad: *Počet obyvatel v letech 1950-2019* [online]. [cit. 18.01.2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-letech-1950-2019>.

¹⁰² KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: DOPLNĚK, 2002. 428 s. ISBN: 80-7239-135-6. str. 95-96.

¹⁰³ Tamtéž. str. 93.

¹⁰⁴ CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha: Vyšehrad, 2022. 448 s. ISBN: 978-80-7601-623-1. str. 36.

¹⁰⁵ KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: DOPLNĚK, 2002. 428 s. ISBN: 80-7239-135-6. str. 95.

4. Československo mezi lety 1948-1953

Abychom se byli schopni ponořit do problematiky sociálního rozložení obyvatelstva po únorovém převratu, je důležité se podívat na novou strukturu společnosti. Téměř okamžitě po únorovém převratu začalo docházet k hromadnému zatýkání politických odpůrců, jejich popravám a současně k budování táborů nucených prací pro osoby režimu „nepohodlné“. Věznicemi a tábory prošlo okolo tří set tisíc československých občanů a několik desítek tisíc mladistvých bylo povoláno do Pomocných technických praporů.¹⁰⁶ Zatýkání a vyslýchání probíhalo na základě předchozích odposlechů a dalších kompromitujících materiálů sbíraných již dlouho před Únorem, kdy byly nelegálně zabavovány a archiváři třízeny relevantní dokumenty. Při prohlídce národně socialistického sekretariátu například došlo i k fyzickému násilí proti zaměstnancům.¹⁰⁷ Z vysokých škol byly vyloučeny tisíce studentů a stovky profesorů byly nuceny odejít. Několikaletý teror komunistické propagandy do určité míry zmírnil až rok 1953, kdy došlo ke smrti Josifa V. Stalina a Klementa Gottwalda, a rok 1956, který přinesl zcela zásadní XX. sjezd KSSS.¹⁰⁸

Veškerá ekonomická sféra se začala orientovat na Sovětský svaz, ve vedení podniků docházelo ke kádrovým změnám a spolu se znárodňováním přišla násilná zemědělská kolektivizace. Na začátku roku 1950 byl nově upraven tzv. *přídělový systém* postavený na přídělových lístcích, který na našem území přetrvával nepřetržitě již od roku 1939. To všechno vedlo k ohromným ekonomickým škodám, které jen podtrhla měnová reforma z 1. června roku 1953, jež celý systém postavený na přídělových lístcích definitivně zlikvidovala.¹⁰⁹ Jejím cílem bylo pevně uvázat novou korunu na měnu s nejpevnějším kursem na světě – sovětský

---

¹⁰⁶ Viz kapitola 6.4. KUČERA, Milan. *Populace České republiky 1918-1991*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1994. 198 s. ISBN: 80-901674-7-0. str. 54.

¹⁰⁷ Této zavražďovací prohlídce se osobně zúčastnil i Miroslav Pich-Tůma (1919-1995), což byl československý komunistický vrah. V 50. letech používal ty nejsurovější metody vyšetřování (včetně používání zbraní) a během své služby v StB měl na svědomí mnoho násilných úmrtí. TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křidel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 107.

¹⁰⁸ KUČERA, Milan. *Populace České republiky 1918-1991*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1994. 198 s. ISBN: 80-901674-7-0. str. 54.

¹⁰⁹ *Totalita: Přídělový systém* [online]. [cit. 19.01.2023]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/syst_pridel.php; KUČERA, Milan. *Populace České republiky 1918-1991*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1994. 198 s. ISBN: 80-901674-7-0. str. 54.

rubl. Lidé si mohli v poměru pět ku jedné vyměnit 300 Kčs, přičemž jakákoli další koruna byla vyměněna v poměru padesáti ku jedné a vklady učiněné do 15. května byly poté přepočítávané podle odstupňovaného systému.¹¹⁰ Ve prospěch státu mimo to propadly také cenné papíry, vázané vklady a životní pojistky. Tímto krokem komunistická vláda naprosto suverénně zlikvidovala veškeré úspory občanů. Ve skutečnosti však byla reforma připravována v přísném utajení již od roku 1952 a při jejím vyhlášení byly pro jistotu připraveny jednotky Lidových milicí a Sboru národní bezpečnosti, aby zkrotily případné nepokoje. Ty na sebe nedaly dlouho čekat a brzy se po celé republice vedle hlasitých protestů začaly pořádat i desítky stávek a demonstrací.¹¹¹ „*Ministr financí Jaroslav Kabeš označil reformu za „nástroj třídního boje“, západní tisk za „velkou peněžní loupež“.*“¹¹²

Padesátá léta přinesla výrazné změny v příjmové nivelizaci, která nejen že stále přetrvávala, ale ustavičně zesilovala. Rokem 1953 začaly být mzdy určovány dle jednotlivých odvětví a průměrný plat zaměstnanců státních podniků se odvíjel od přesně stanoveného plánu. Soukromé podnikání bylo prakticky zlikvidováno a stát tak měl dokonalou příležitost přímo kontrolovat své zaměstnance.¹¹³ Takový život bohužel mnohým lidem, kteří žili v blažené nevědomosti o životních podmínkách ve vyspělých zemích, vyhovoval. Představoval totiž pohodlí a určitou míru sociální jistoty. Na druhé straně vah však stála ta část obyvatelstva, jež si degradační vývoj společnosti velmi dobře uvědomovala – tvořila ji především inteligence, tzv. *svobodná povolání* a mládež.¹¹⁴

Výrazné změny zaznamenalo především pohraničí českých zemí. Do roku 1953 pohraniční okresy opustily desítky tisíc obyvatel, které v následujících letech následovali stále další jedinci. Tyto oblasti se nacházely ve velmi tíživé situaci kvůli

---

¹¹⁰ Vklady do 5000 Kč v poměru 5:1, v rozmezí 5000-10 000 Kč v poměru 6,25:1, v rozmezí 10 000-20 000 Kč v poměru 10:1, v rozmezí 20 000-50 000 Kč v poměru 25:1 a vklady nad 50 000 v poměru 30:1. Vklady uskutečněné po tomto datu se měnily poměru 50:1.

¹¹¹ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009. 176 s. ISBN: 978-80-7021-982-9. str. 29.

¹¹² *Totalita: Měnová reforma 1953 – Akce „Kulomet“* [online]. [cit. 18.01.2023]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/ref_menova_1953_01.php.

¹¹³ KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: DOPLNĚK, 2002. 428 s. ISBN: 80-7239-135-6. str. 11.

¹¹⁴ KUČERA, Milan. *Populace České republiky 1918-1991*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1994. 198 s. ISBN: 80-901674-7-0. str. 56-58.

celému spektru faktorů – divoké i organizované odsuny sudetských Němců,¹¹⁵ příchod nových obyvatel pocházejících z různých sociálních vrstev, majících jiné společenské zvyky, tradice a mnohdy i jiné morální hodnoty. Veškeré nepokoje, které s sebou dané události přinesly, si tak žádaly řešení represivních složek, jež v takových oblastech měly tíživé zastoupení, ať už kvůli hlídání vstupu na Západ či zvládnání extrémní kriminality. Komplexní řešení problémů týkajících se pohraničních oblastí však přišlo až v následujících letech.¹¹⁶

4.1. Změna politické rovnováhy

Přestavba politické struktury směřovala k jasnému cíli – získání dominantní politické síly v nově se formujícím Československu.¹¹⁷ Po vítězném únoru rychle mizely náznaky odporu, KSČ mimořádně úspěšně likvidovala zbytky demokracie.¹¹⁸ Přijetím demise demokratických ministrů a následným setrváním v prezidentském úřadu Edvard Beneš legalizoval komunistický převrat a jmenováním nové vlády dne 27. února 1948 přispěl k upevnění moci KSČ.¹¹⁹

Politické strany Národní fronty,¹²⁰ které směly být zachovány (v českých zemích ČSNS a ČSL a na Slovensku Strana svobody), se staly loajálními a bez politického vlivu se podřídily KSČ. Dobré jméno československého prezidenta Edvarda Beneše, které bylo symbolem demokracie a pokračovatelem Masarykova odkazu, dostalo přízvisko politické bezmoci. Nebylo to však pouze

---

¹¹⁵ Po druhé světové válce se na území ČSR nacházelo také velké množství straníků německé národnosti, proti nimž poté KSČ postupovala velmi restriktivně a dala jim jasně najevo, že s nimi již nepočítá. Otázka německých komunistů byla nakonec vyřešena jejich organizovaným odsunem do sovětské okupační zóny pozdější NDR. CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha: Vyšehrad, 2022. 448 s. ISBN: 978-80-7601-623-1. str. 222.

¹¹⁶ KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: DOPLNĚK, 2002. 428 s. ISBN: 80-7239-135-6. str. 13.

¹¹⁷ KAPLAN, Karel. *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: Epoque, 2018. 463 s. ISBN: 978-80-7557-116-8. str. 381.

¹¹⁸ ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba: Vzestup a pád agrární strany*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN: 978-80-7429-067-1., Praha 2011. str. 809.

¹¹⁹ KAPLAN, Karel. *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: Epoque, 2018. 463 s. ISBN: 978-80-7557-116-8. str. 236.

¹²⁰ Národní fronta (NF) fungovala od března 1945 do dubna 1990 jako seskupení politických sil a společenských organizací v Československu. Ustanovena byla v Moskvě představiteli londýnského a moskevského zahraniční odboje a zástupci Slovenské národní rady. Od února 1948 do jejího konce byla zneužívána jako totalitní politický nástroj KSČ.

rozčarování samotného prezidenta, ale trpce zklamání a neschopní smysluplné reakce byli i jeho blízcí spolupracovníci.¹²¹ Benešova představa socialismu, se kterou se ztotožnila Sociálně demokratická strana, se nikdy neuskutečnila.¹²²

Komunistický proces uchopení moci nebyl náhodný, a už v žádném případě rychlý, naopak byl velmi pečlivě připravený, a to již dávno před koncem války.¹²³ Národní fronta neviděla nebo nebyla schopná vidět všechny postupné kroky komunistické strany. Národní socialisté později tvrdili, že jen s velkými obavami sledovali vývoj obsazování klíčových pozic ve státním aparátu, a to až v téměř devadesáti procentech komunisty.¹²⁴ To, že byla po válce zakázána nejsilnější politická strana první republiky, tzv. *agrárníci*, a i další občanské strany, byl z dnešního pohledu velmi silný signál, na který ale nikdo z politicky vlivných demokratů dostatečně nezareagoval. Československá demokracie kolísala již před druhou světovou válkou v době hospodářské krize a problémy druhé republiky a protektorátu Čechy a Morava s nacistickým diktátem dokonali své. K završení moci KSČ současně napomohl i hluboký ekonomický a politický neklid v poválečné třetí republice.¹²⁵ Československo směřovalo na Východ dlouho před únorem 1948, a to nejen na popud komunistických straníků, ale i značná část české populace viděla v sovětské politice šanci na vyřešení dlouhodobé krize. Východní politika nabízela ochranu před strachem z Německa – nabízela řešení a Komunistická strana Československa situace bravurně využila. Obsadila všechny zásadní politické posty,¹²⁶ což přineslo potřebnou kontrolu k plánovanému převzetí moci. Klement Gottwald získal širokou popularitu svými politickými dovednostmi, které uznávaly i jiné politické strany. Únorová demise stávající vlády ukázala její celkovou nekonceptnost a nepřipravenost. Slova zaznívající z komunistických postů o možném demokratickém vývoji země bez vměšování se Sovětského svazu byla pouhou tezí, veškeré příkazy

---

¹²¹ ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba: Vzestup a pád agrární strany*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN: 978-80-7429-067-1., Praha 2011. str. 809-810.

¹²² KAPLAN, Karel. *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: Epoque, 2018. 463 s. ISBN: 978-80-7557-116-8. str. 399.

¹²³ ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba: Vzestup a pád agrární strany*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN: 978-80-7429-067-1., Praha 2011. str. 810.

¹²⁴ KAPLAN, Karel. *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: Epoque, 2018. 463 s. ISBN: 978-80-7557-116-8. str. 372.

¹²⁵ ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba: Vzestup a pád agrární strany*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN: 978-80-7429-067-1., Praha 2011. str. 810-811.

¹²⁶ Tajné služby, ministerstvo vnitra, ministerstvo informací a téměř všechny národní výbory.

a směrnice přicházely s Moskvy.¹²⁷ Prohlášení týkající se nezasahování byly i v mezinárodně politické rovině, a to nejen v březnu 1945, ale i později. Iluze československých politiků o dodržení Stalinových slibů tak stavěla na pevných základech. Únorový převrat měl ovšem jasný cíl, mocenský monopol komunistické strany s plnou kontrolou Moskvy v sovětském bloku.¹²⁸

Nálada v zemi po únorovém převratu nebyla jednotná, podpora KSČ byla sice v masovém měřítku, ale mnoho československých občanů bylo zaskočených, kritických i odmítajících přijmout KSČ jako jedinou vládnoucí stranu.¹²⁹ Mnoho politicky činných občanů z nekomunistických stran přešlo do vítězné KSČ s tím, že uvěřili možnosti získat lepší životní podmínky a sociální jistoty. Lidé chtěli rovnou a spravedlivou společnost.¹³⁰

Pouze několik dní po vítězném únoru dopadla na národ další rána v podobě údajné sebevraždy Jana Masaryka.¹³¹ Již od první chvíle převládalo mezi předúnorovými funkcionáři Národní fronty, exilovými politiky a v zahraničních sdělovacích prostředcích přesvědčení, že byl ministr zahraničních věcí zavražděn.¹³² V den úmrtí Jana Masaryka přijelo do Černínského paláce prakticky celé vedení StB spolu s příslušníky politického zpravodajství za účelem prošetření jeho „nečekané“ smrti. Později toho měsíce na veřejnost prosáky letáky, v nichž anonymní autor napadal výsledek vyšetřování ve věci smrti bývalého ministra zahraničních věcí jako sebevraždy a celou kauzu označil jako dopředu plánovanou vraždu spáchanou příslušníky KSČ.¹³³ Komunisté a vláda si dali záležet, aby na výročí jeho smrti byla verze sebevraždy pravidelně

---

¹²⁷ ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba: Vzestup a pád agrární strany*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN: 978-80-7429-067-1., Praha 2011. str. 811.

¹²⁸ KAPLAN, Karel. *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: Epoque, 2018. 463 s. ISBN: 978-80-7557-116-8. str. 400.

¹²⁹ Členská základna KSČ měla na počátku roku 1948 1 300 000 členů, k nimž je nutno přičíst i se širokou základnou jejich rodinných příslušníků. ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba: Vzestup a pád agrární strany*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN: 978-80-7429-067-1., Praha 2011. str. 811.

¹³⁰ ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba: Vzestup a pád agrární strany*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN: 978-80-7429-067-1., Praha 2011. str. 811.

¹³¹ Jan Garrigue Masaryk (1886-1948) byl českým politikem, synem prvního československého prezidenta T.G.M. a ministrem zahraničních věcí (jak v exilové vládě Edvarda Beneše, tak ve vládě Národní fronty po roce 1945).

¹³² KAPLAN, Karel. *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: Epoque, 2018. 463 s. ISBN: 978-80-7557-116-8. str. 252; *Paměť národa: Vražda Jana Masaryka* [online]. [cit. 25.02.2023]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/vrazda-jana-masaryka>.

¹³³ Jan Masaryk zemřel dne 10. března 1948. TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křídél, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 108.

připomínána.¹³⁴ Vyšetřování Masarykova úmrtí proběhlo v následujících desetiletích několikrát a naposledy v roce 2003 Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu došel k závěru, že byl Jan Masaryk zavražděn.¹³⁵ Jako jediný nekomunistický ministr Gottwaldovy vlády totiž odmítl rezignovat. Pouhý den před svou smrtí chtěl vystoupit v Národním shromáždění, a dokonce je i doložena jeho návštěva prezidenta Edvarda Beneše v Sezimově Ústí. Jan Garrigue Masaryk byl velmi oblíbeným politikem a jeho náhlá „nikdy“ věrohodně nevysvětlená smrt silně zasáhla československou politickou atmosféru.¹³⁶

K upevnění komunistické moci přispěla i abdikace nemocného prezidenta Beneše, který v květnu 1948 odmítl podepsat novou nedemokratickou ústavu, s níž nemohl souhlasit, jelikož omezovala občanská práva a svobody s uzákoněním vlády KSČ. Prezident Edvard Beneš, žák velkého demokrata Tomáše Garrigue Masaryka, se nedokázal ztotožnit s postupem KSČ při plnění Košického vládního programu, a k únorovému převzetí moci tudíž zaujal kontroverzní postoj.¹³⁷ Po únorovém převratu, kdy se zdravotní stav prezidenta Beneše začal zhoršovat, se stáhl do Sezimova Ústí a na Hrad se až do své abdikace nevrátil.¹³⁸ Edvardu Benešovi byla pravděpodobně nabídnuta možnost emigrace, kterou ale odmítl s tím, že nemůže opustit svůj národ a ztratit tak jeho sympatie. Československá emigrace v Londýně se na únorové události názorově rozcházela, část se snažila bránit prezidenta z nařčení, že demise rezignovavších ministrů byla zinscenovaná a část zastávala názor, že by k politické krizi došlo tak jako tak.¹³⁹ Beneš v rozhodný okamžik podle dopisu odeslaného do exilu a zveřejněného Ferdinandem Peroutkou¹⁴⁰ údajně očekával jednání ministrů,

---

¹³⁴ KAPLAN, Karel. *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: Epoque, 2018. 463 s. ISBN: 978-80-7557-116-8. str. 252.

¹³⁵ *Paměť národa: Vražda Jana Masaryka* [online]. [cit. 25.02.2023]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/vrazda-jana-masaryka>.

¹³⁶ KAPLAN, Karel. *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: Epoque, 2018. 463 s. ISBN: 978-80-7557-116-8. str. 253.

¹³⁷ *Vláda České republiky: Edvard Beneš* [online]. [cit. 25.02.2023]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/rejstrik-predsedu-vlad/edvard-benes-430/>; KAPLAN, Karel. *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: Epoque, 2018. 463 s. ISBN: 978-80-7557-116-8. str. 439.

¹³⁸ KAPLAN, Karel. *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: Epoque, 2018. 463 s. ISBN: 978-80-7557-116-8. str. 266.

¹³⁹ Tamtéž. str. 367-368.

¹⁴⁰ Ferdinand Peroutka (1895-1978) byl český novinář a spisovatel.

keré nepřišlo ani v okamžiku tiché manifestace.¹⁴¹ Protestné pochody studentů, mladých národních socialistů a dalších jedinců, kteří se obávali nástupu KSČ k moci, byly hned dva. První proběhl již 23. února 1948, kdy se dav shromáždil v centru Prahy v blízkosti Obecního domu a chtěl podpořit demokracii v podobě Edvarda Beneše.¹⁴² Pochod studentů prošel centrem Prahy až do areálu Pražského hradu, kde je zastavil kordon policistů. Vybraných pět zástupců se sešlo se stárnoucím nemocným prezidentem, který si vyslechl jejich stanovisko a vzkázal tato slova: „*Řekněte svým kolegům a všem: Mám situaci pevně v rukou. V Československu bude zachována demokracie v intencích Masarykových i mých. Se všemi stranami se dohodneme.*“¹⁴³

Druhý pochod nekomunisticky naladěných studentů byl naplánovaný na 25. únor 1948 se srazem na Karlově náměstí, kam jim byl však odepřen vstup tentokrát dobře připravenými příslušníky bezpečnostních složek. Okolo jednoho tisíce manifestantů se tak shromáždilo na akademické půdě a přijalo toto rozhodnutí: „*Dohodli jsme se na dvou podmínkách. Zaprvé, že všichni kolegové budou mít smeknuté klobouky. Zadruhé, že nikdo neprovolá za celou dobu vůbec nic, že to bude tichá demonstrace.*“¹⁴⁴ S takovou náladou se demonstranti dokázali dostat skrz centrum města až na Hrad, kde byli násilím rozehnáni. Přes sedmdesát jich bylo zatčeno, a přestože se zástupci studentstva opět dostali až k pracovně prezidenta, výsledek byl více než zklamáním. Prezident delegaci nepřijal a Klement Gottwald prohlásil svou legendární větu „*Právě se vracím z Hradu...*“.¹⁴⁵ Únor tak znamenal nejen jednoznačné vítězství pro komunisty, ale současně spustil nezastavitelný rozmach diktatury proletariátu.¹⁴⁶

---

¹⁴¹ KAPLAN, Karel. *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: EPOCH, 2018. 463 s. ISBN: 978-80-7557-116-8. str. 368.

¹⁴² *Paměť národa: Studenti protestovali proti nástupu komunistické diktatury. Marně* [online]. [cit. 25.2.2023]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/studenti-protestovali-proti-nastupu-komunisticke-diktatury-marne>.

¹⁴³ Slova prezidenta Edvarda Beneše ve vzpomínce člena Národního shromáždění Josefa Lesáka (1920-2009), který zaslal telegram E. Benešovi, kde protestoval proti personálním změnám a proti demisi nekomunistických stran. *Paměť národa: Studenti protestovali proti nástupu komunistické diktatury. Marně* [online]. [cit. 25.2.2023]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/studenti-protestovali-proti-nastupu-komunisticke-diktatury-marne>.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ SÝKORA, Jan. *Pražské milice v Únoru*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. 189 s. str. 8.

Následně tedy novou ústavu pomohl připravit Klement Gottwald a po abdikaci Edvarda Beneše Ústavu 9. května 1948 jakožto nový československý prezident podepsal.¹⁴⁷ Oficiální pohřeb Edvarda Beneše byl příležitostí k projevům nesouhlasu s komunistickým režimem a davy lidí přišly vzdát hold svému prezidentovi i za okázalé účasti špiček nové vrcholné moci komunistického režimu, které v červnu 1948 obsadily všechny nejdůležitější státní posty.¹⁴⁸ Z řad represivních složek dohlíželi na pohřeb prezidenta příslušníci Lidových milicí spolu s esenbáky, stejně jako tomu bylo na pohřbu Jana Masaryka a XI. všesokolském sletu.¹⁴⁹ Lidé v celé zemi si smrt Edvarda Beneše spojovali s koncem svobody a demokracie.¹⁵⁰

Během několika následujících měsíců po únorových událostech byl proces monopolizace režimu dovršen rozkladem nekomunistických stran, sociální demokracie byla sloučena s KSČ, což defacto znamenalo její zánik. Národně socialistická strana se vylidnila odchodem mnoha jejích členů do komunistické strany a její nová podoba měla velmi malou členskou základnu. Zrovna tak Strana lidová, u níž Josef Šrámek¹⁵¹ dokonce doporučil její rozpuštění, ale nové vedení nakonec podlehl a přizpůsobilo se tlaku KSČ.¹⁵² Demokratická strana se rozpadla a zbytky jejích členů založili Stranu obrody. Část nedemokratických poslanců, která před únorem spolupracovala s komunisty, po jejich puči skončila ve vězení, náhle zemřela či spáchala sebevraždu jako v případě politika

---

¹⁴⁷ Edvard Beneš dne 7. 6. 1948 abdikoval. Ústava Československé republiky (ústavní zákon č. 150/1948 Sb.) Rušila platnost Ústavní listiny z roku 1920 a byla nahrazena roku 1960 Ústavou Československé socialistické republiky.

¹⁴⁸ Edvard Beneš zemřel 3.9.1948 (pohřben v zahradě své vily v Sezimově Ústí).

¹⁴⁹ XI. všesokolský slet v Praze probíhal od 19. do 27. června 1948. Jednalo se o první slet od osvobození ČSR a kvůli jejich následnému nahrazení komunistickou Spartakiádou zároveň i o poslední až do roku 1989. Zcela zásadním okamžikem bylo vystoupení nespokojených sokolů protestujících proti únorovému převratu. Při průvodu Prahou provolávali slávu odstoupivšímu prezidentu Benešovi a při míjení současného prezidenta Gottwalda jen mlčky odvraceli pohledy. V dalších dnech byl již celý průvod Prahou kontrolován ozbrojenými složkami SNB a Lidových milicí. Tato ohromná protikomunistická demonstrace komunistům posloužila jako záminka k silným represím, a ještě během průvodu bylo zatčeno několik desítek lidí. Mnoho občanů bylo poté vyhozeno ze zaměstnání, z vysokých škol a ze spolku Sokol Akční výbory Národní fronty vyloučily na 11 000 nepohodlných členů.

¹⁵⁰ BAŠTA, Jiří. *Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN: 978-80-87211-87-8. str. 46.

¹⁵¹ Josef Šrámek (1870-1956) byl český římskokatolický kněz, politik a dlouholetý předseda Československé strany lidové.

¹⁵² KAPLAN, Karel. *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: EPOCH, 2018. 463 s. ISBN: 978-80-7557-116-8. str. 237-238.

Emanuela Šlechty¹⁵³ a ministra dopravy Aloise Petra.¹⁵⁴ „Obrozené“ politické strany byly hlídány a vedené komunisty pomocí dosazených členů a informátorů, kteří kontrolovali dodržování linie a o běžné stranické agendě spravovali politiky KSČ.¹⁵⁵

Neomezená vláda komunismu v Československu donutila tisíce lidí k útěku směrem na Západ, daleko od své vlasti. Nejvíce uprchlíků získalo azyl v táborech tří zón rozděleného Německa, mimo tu sovětskou.¹⁵⁶ Velmi záhy se uprchlíci začali seskupovat do politických skupin napříč všemi tábory a hledali svou roli v protikomunistickém odboji.¹⁵⁷ Komunističtí agenti pronikali do nově vznikajícího exilové hnutí i do západních zpravodajských služeb. Zakládaly se exilové politické strany poválečné Národní fronty, včetně stran po válce zakázaných (např. agráři). Prominentní funkcionáři (Petr Zenkl,¹⁵⁸ Hubert Ripka,¹⁵⁹ Vladimír Krajina¹⁶⁰ a další) rychle získávali vliv na nově vzniklé politické scéně. Poválečný politický vývoj v Československu zakázal politické strany pravice a středu, pronásledoval jejich představitele a do únorového puče se dopustil mnohých křivd pomocí Národní fronty.¹⁶¹

Jádro Rady svobodného Československa (RSČ) tkvělo v zástupcích někdejších nekomunistických stran Národní fronty, konkrétně Československé strany národně socialistické, Československé strany lidové, Československé strany sociálně demokratické a slovenské Demokratické strany, včetně diplomatů, kteří po 25. únoru zůstali v zahraničí. K tomuto jádru se přidala i Strana agrární.

---

¹⁵³ Emanuel Šlechta (1895-1960) byl český a československý politik Československé strany socialistické, jeden z hlavních představitelů prokomunistického směru v únoru 1948, roku 1960 spáchal sebevraždu.

¹⁵⁴ Alois Petr (1889-1951) byl prvním předsedou „obrozené“ Československé strany lidové v letech 1948–1951 a ministrem dopravy.

¹⁵⁵ KAPLAN, Karel. *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: EPOCH, 2018. 463 s. ISBN: 978-80-7557-116-8. str. 237.

¹⁵⁶ Po osvobození vznikly v Německu čtyři zóny spravované válečnými vítězi – Spojenými státy americkými, Velkou Británií, Francií a Sovětským svazem.

¹⁵⁷ CHOLÍNSKÝ, Jan. Nesmiřitelný rozkol 1948-1956: politický aktivismus v první etapě českého exilového hnutí. In *Securitas imperii*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2010. s. 52-87. ISSN: 1804-1612. str. 52-53.

¹⁵⁸ Petr Zenkl (1984-1975) byl český národněsocialistický politik.

¹⁵⁹ Hubert Ripka (1895-1958) byl český novinář, politik, ministr a historik.

¹⁶⁰ Vladimír Krajina (1905-1993) byl vědec, pedagog, politik a představitel demokratického odboje za druhé světové války.

¹⁶¹ CHOLÍNSKÝ, Jan. Nesmiřitelný rozkol 1948-1956: politický aktivismus v první etapě českého exilového hnutí. In *Securitas imperii*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2010. s. 52-87. ISSN: 1804-1612. str. 55-56.

RSČ byla ustanovena se zpožděním ve dnech mezi 19. a 25. únorem 1949 ve Washingtonu D. C. a aspirovala na ústřední organizaci zahraničního odboje.¹⁶² Předsedou byl zvolen Petr Zenkl a sídlem se stal Washington s tím, že v Londýně a v Paříži byly zřízeny pobočky Rady svobodného Československa. RSČ respektovala diplomatické styky s komunistickým Československem a nevystupovala jako exilová vláda, ovšem své poslání viděla v pozici mluvčího umlčených národů: „*Vlast, umlčená všemi krutými a rafinovanými prostředky moderní hrůzovlády, nemůže mluvit. Budeme mluvit za ní.*“¹⁶³ Americká vláda nepodporovala vznik exilových vlád z Východního bloku, ale politickou reprezentaci těchto zemí až do roku 1960 částečně financovala. Dvě klíčové osobnosti třetího odboje v exilu, Petr Zenkl a Ferdinand Peroutka, byly jistým způsobem zkompromitovány spoluprací s komunistickou stranou, a ani jeden z nich tak nebyl přijatelným jakožto hlavní představitel pravicové části exilu. Pracovní sbor RSČ vykazoval od svých počátků spory, které v konečném důsledku po mnoha rozkolech vedly k ukončení jeho činnosti.¹⁶⁴

---

¹⁶² VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948-1953*. Univerzita Pardubice, 2014. 374 s. ISBN: 978-80-7395-786-5. str. 296; *Totalita: Rada svobodného Československa* [online]. [cit. 26.02.2023]. Dostupné z: <https://www.totalita.cz/vysvetlivky/rsc.php>.

¹⁶³ *Totalita: Rada svobodného Československa* [online]. [cit. 26.02.2023]. Dostupné z: <https://www.totalita.cz/vysvetlivky/rsc.php>.

¹⁶⁴ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948-1953*. Univerzita Pardubice, 2014. 374 s. ISBN: 978-80-7395-786-5. str. 297-299.

Audience u prezidenta před podpisem nové vlády 25. února 1948.
Zleva Antonín Zápotocký, Václav Nosek, Klement Gottwald
a Edvard Beneš. Foto: ČTK

4.2. Role bezpečnostních složek během politických procesů

Zvláštní místo v počátcích nekompromisního komunistického režimu zastávaly soudní procesy, jejichž politická působnost měla šokovat a dostat se za hranice státu. „*Procesy fungovaly jako jeden ze způsobů uskutečňování záměrů oficiální politiky. Procesy měly specifické, pro komunistickou moc nenahraditelné a tehdy nepostradatelné poslání: potrestat a odstranit či izolovat ty, kdo těmto záměrům překáželi nebo mohli překážet. Kromě tohoto hlavního poslání měli politické procesy ovšem i další úkoly – vytvářet ve společnosti atmosféru strachu jako důležitý stabilizační faktor.*“¹⁶⁵ Zásadní podíl na jejich tvorbě měly kromě osob Gottwalda a Slánského, kteří stáli přímo u jejich zrodu, i stranické orgány jako

---

¹⁶⁵ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno, Barrister & Principal, 2008. 253 s. ISBN: 978-80-7364-049-1. str. 46.

předsednictvo a sekretariát ÚV KSČ a také tzv. *bezpečnostní pětka* (dále KB-5).¹⁶⁶ Jednalo se o bezpečnostní komisi pod správou krajských národních výborů, v jejímž čele stála pětice vysoce postavených komunistů, kteří rozhodovali především o zatýkání, týrání a věznění významných osob.¹⁶⁷ KB-5 až do svého zrušení projednávala veškeré trestní věci politické povahy, u nichž státní zástupce navrhl trest smrti.¹⁶⁸ V bezpečnostní pětce se objevili například Rudolf Slánský, Klement Gottwald, Antonín Zápotocký,¹⁶⁹ Karol Bacílek,¹⁷⁰ Alexej Čepička a další. Je až s podivem, jak zásadní roli při tvorbě monstrprocesů sehrál Slánský, uvážíme-li, že s ním nakonec byl zahájen největší vykonstruovaný proces z řad komunistických funkcionářů.¹⁷¹

Samotné vyšetřování zatčených osob bylo řízeno sovětskými poradci, z nichž většina ani neměla potřebnou kvalifikaci, natož praxi a dostatečnou znalost právních předpisů. Byli však pověřeni stranou a jejich úkol byl prostý – udělat z vězňů, o jejichž trestné činnosti nebyly žádné podklady, samotné zdroje důkazů. Aby vyšetřovatelé dostali z „nepřátel“ potřebná doznání k vykonstruovaným obviněním, uchylovali se k těm nejhanebnějším praktikám výslechu, většinou je z vězňů doslova vymlátili.¹⁷²

---

¹⁶⁶ Činnost komise bezpečnostní pětky byla zahájena 2.3.1948 a oficiálně ukončena 15.11.1950. ABS, f. Sekretariát (ministra národní bezpečnosti) ministra vnitra, I. díl (A 2/1), inv. j. 1266, Inventář, 1979. str. 1.

¹⁶⁷ Zpočátku se KB-5 skládala z krajského tajemníka KSČ, krajského bezpečnostního tajemníka, bezpečnostního referenta krajského národního výboru, krajského velitele StB a krajského velitele SNB. Po reorganizaci roku 1950 v komisi vystupoval krajský tajemník KSČ, předseda krajského národního výboru, krajský velitel SNB, krajský bezpečnostní tajemník (na schůzích fungoval především jako zapisovatel) a krajský prokurátor (zván byl většinou ve spojení s přípravami „politických procesů“). BAŠTA, Jirí. *Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN: 978-80-87211-87-8. str. 79.

¹⁶⁸ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2009. 375 s. ISBN: 978-80-87029-53-4. str. 235; Během své existence bezpečnostní pětka rozhodla o 52 politických procesech, přičemž v 92 případech byl navržen trest smrti (44 z nich nakonec bylo změněno na trest doživotí). CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha: Vyšehrad, 2022. 448 s. ISBN: 978-80-7601-623-1. str. 291.

¹⁶⁹ Antonín Zápotocký (1884-1957) byl český sociálně demokratický, poté československý politik a od roku 1953 československý prezident po Klementu Gottwaldovi.

¹⁷⁰ Karol Bacílek (1896-1974) byl slovenský komunistický politik českého původu. Po válce se stal prvním tajemníkem ÚV KSS, členem KSČ, roku 1951 byl jmenován ministrem státní kontroly a rok poté ministrem národní bezpečnosti (ve funkci vystřídal Ladislava Kopřivu). Po sloučení ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany roku 1953 se vrátil na Slovensko.

¹⁷¹ CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha: Vyšehrad, 2022. 448 s. ISBN: 978-80-7601-623-1. str. 290.

¹⁷² KAPLAN, Karel. *Mám co jsem si zasloužil: zpráva o zavraždění Rudolfa Stránského*. Praha: Kniha Zlín, 2022. 371 s. ISBN: 978-80-7662-284-5. str. 153.

31. května 1950 bylo zahájeno hlavní líčení největšího politického monstrprocesu v historii Československa. Komunisté jej nazývali „proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice“, do jehož čela byla zcela neprávem postavena JUDr. Milada Horáková.¹⁷³ Česká právnička byla zatčena 27. září 1949, o jedenáct dní později bylo zahájeno vyšetřování a ještě v prosinci téhož roku byla zahájena „výroba“ samotného procesu.¹⁷⁴ Obžalobou se zabývala zvláštní komise ve vedení s ministrem vnitra Václavem Noskem a ministrem spravedlnosti Alexejem Čepičkou.¹⁷⁵ Ve skupině s doktorkou Horákovou bylo vyšetřováno dalších dvanáct osob, které se stejně jako hlavní protagonistka odmítali smířit se změnami, k nimž po únorovém převratu došlo, a zaměřovali se na odbojovou činnost a informování demokratických exulantů o aktuálním dění v zemi.¹⁷⁶ Všichni zúčastnění byli obžalováni z ohromného výčtu trestných činů, zazněla například „velezrada, zničení režimu, zaprodání republiky světovému imperialismu, příprava teroristických vražd, volání po třetí světové válce aj.“¹⁷⁷ Ze třinácti představitelů nekomunistických politických stran byli čtyři odsouzeni k trestu odnětí svobody na doživotí, pět k trestu dlouholetého vězení a čtyři k trestu smrti, jednalo se o Miladu Horákovou (1901), Jana Buchala (1913), Závěše Kalandru (1902) a Oldřicha Pecla (1903).¹⁷⁸ 27. června 1950, i přes mnohé mezinárodní protesty proti procesu, tak proběhla poprava v Praze na Pankráci. V příštích letech následovalo ještě třicet pět podobných procesů, v nichž bylo obžalováno na šest set třicet devět zástupců nekomunistických stran a deset z nich bylo nelítostně posláno na popraviště.¹⁷⁹

---

¹⁷³ Milada Horáková (1901-1950) byla česká právnička, politička, odbojářka a od pádu komunistické totality v listopadu 1989 je považována za symbol protikomunistického odboje a odporu.

¹⁷⁴ *Ústav pro studium totalitních režimů: Dr. Horáková Milada a spol.* [online]. [cit. 02.03.2023]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/skupina-vyzkumu/dr-horakova-milada-a-spol/>.

¹⁷⁵ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno, Barrister & Principal, 2008. 253 s. ISBN: 978-80-7364-049-1. str. 67.

¹⁷⁶ *Ústav pro studium totalitních režimů: Dr. Horáková Milada a spol.* [online]. [cit. 02.03.2023]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/skupina-vyzkumu/dr-horakova-milada-a-spol/>.

¹⁷⁷ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno, Barrister & Principal, 2008. 253 s. ISBN: 978-80-7364-049-1. str. 68.

¹⁷⁸ *Ústav pro studium totalitních režimů: Dr. Horáková Milada a spol.* [online]. [cit. 02.03.2023]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/skupina-vyzkumu/dr-horakova-milada-a-spol/>.

¹⁷⁹ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno, Barrister & Principal, 2008. 253 s. ISBN: 978-80-7364-049-1. str. 69.

Přelom roku 1950 a 1951 zasadil tvrdou ránu řadovým straníkům a příslušníkům bezpečnostního aparátu, když začal silně kulminovat jeden z největších konfliktů v řadách nejvyšších komunistických činitelů. „*Na konci ledna 1951 došlo k zatýkání prakticky celého dosavadního vedení StB v čele s velitelem Osvaldem Závodským*¹⁸⁰ a náměstkem ministra národní bezpečnosti Josefem Pavlem, historicky prvním velitelem LM v roce 1948.“¹⁸¹ Ve spojitosti s procesem Rudolfa Slánského bylo mnohým z nich prokázáno propojení s nepřátelskými zpravodajskými službami, neboť za Španělské občanské války figurovali jako interbrigadisté.¹⁸² Celá akce byla pochopitelně připravována v přísné tajnosti a samotného zatýkání se poté ujali příslušníci Lidových milicí, kteří obdrželi podrobnosti těsně před samotným vyvrcholením.¹⁸³ Ostatní osoby odsouzené v procesu se Závodským byly v následujících letech propuštěny na svobodu, a tak v březnu 1954, po několika letech tvrdých výslechů vyšetřovateli StB, skončil na pražském popravišti na Pankráci pouze Osvald Závodský.¹⁸⁴

Konec roku 1952 se nesl v duchu velkého procesu „*se čtrnácti vysoce postavenými stranickými funkcionáři, v jejichž čele stanul bývalý generální tajemník Rudolf Slánský*“.¹⁸⁵ Druhý muž ve státě, člověk, který byl zcela (mnohdy až fanaticky) oddaný komunistické myšlence a který stál u zrodu Komunistické strany Československa, se tak stal obětí vlastních čistek. Zatčení Rudolfa Slánského byl detailně promyšlený krok, který započal v červenci 1951, kdy byl kvůli Stalinově nedůvěře odvolán z funkce generálního tajemníka. Celou kauzu podpořil záhadný, dodnes neobjasněný dopis adresovaný „Velkému metaři“, který se v listopadu 1951 dostal do rukou StB. S dopisem, v němž se autor

---

¹⁸⁰ Osvald Závodský (1910-1954) byl československý komunist a interbrigadista ve Španělské občanské válce a později velitel Státní bezpečnosti.

¹⁸¹ BAŠTA, Jiří. *Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN: 978-80-87211-87-8. str. 103-104.

¹⁸² Z vedoucích postů StB měli být jmenovitě sesazeni například: Karel Šváb, Josef Pavel, Osvald Závodský, Ivo Milén, Oskar Valeš, Miroslav Pich-Tůma a další. TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křidel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 218-223; KALOUS, Jan. Osvald Závodský – aktér i oběť politických procesů. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2013, roč. 7, č. 3. s. 85-95. ISSN: 1802-84. str. 86.

¹⁸³ KALOUS, Jan. Osvald Závodský – aktér i oběť politických procesů. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2013, roč. 7, č. 3. s. 85-95. ISSN: 1802-84. str. 87.

¹⁸⁴ TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křidel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 222.

¹⁸⁵ PERNES, Jiří. Rok 1953 v Československu. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2013, roč. 7, č. 3. s. 15-31. ISSN: 1802-84. str. 15.

mimo jiné zmiňuje o zajištění bezpečného odchodu za hranice, bylo spojováno mnoho nejasností týkajících se především jeho původu.¹⁸⁶ Sovětští poradci spolu s třemi důstojníky Státní bezpečnosti vyhodnotili jako nejpravděpodobnějšího adresáta Slánského a informovali o své domněnce Stalina, který dal obratně Gottwaldovi jasný pokyn Slánského zatknout.¹⁸⁷ Za dlouhé roky úzké spolupráce se však Gottwaldův vztah ke Slánskému vyvinul v přátelství, a Gottwald tak se zatčením několik dní váhal. V okamžiku, kdy však z Moskvy obdržel bezprostřední výhružku, že podaří-li se Slánskému uprchnout, ponese odpovědnost sám, Gottwald povolil, příkaz k zatčení vydal a svého dlouholetého přítele tak poslal na popraviště.¹⁸⁸

Čtrnáct předních komunistů, z toho jedenáct Židů, jedenáct trestů smrti a tři doživotí – o antisemitském zaměření tohoto procesu tudíž nemohlo být pochyb. Proces se Slánským nakonec dolehl i na ty, kteří se aktivně podíleli na konstrukci procesů jiných osob.¹⁸⁹ Rudolf Slánský (narozen 1901), který měl ještě před únorem 1948 v kompetenci stranické řízení bezpečnostního aparátu,¹⁹⁰ byl usvědčen a odsouzen k trestu smrti oběšením společně s Karlem Švábem (1904), Bedřichem Reicinem (1911),¹⁹¹ Otto Šlingem (1912), Josefem Frankem (1909), Bedřichem Geminderem (1901), Otto Fischlem (1902), Rudolfem Margolijem (1913), André Simonem (1895), Ludvíkem Frejkou (1904) a Vlado Clementisem (1902).¹⁹² Poslední zatčený, Karel Šváb, byl označen za předního sabotéra obžalované skupiny, poněvadž se k StB dostal přímo z ústředí

---

¹⁸⁶ CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha: Vyšehrad, 2022. 448 s. ISBN: 978-80-7601-623-1. str. 322-328.

¹⁸⁷ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2009. 375 s. ISBN: 978-80-87029-53-4. str. 253.

¹⁸⁸ CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha: Vyšehrad, 2022. 448 s. ISBN: 978-80-7601-623-1. str. 332.

¹⁸⁹ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020. 424 s. ISBN: 978-80-7601-334-6. str. 130.

¹⁹⁰ Jeho prokazatelné vazby na Státní bezpečnost se tak staly hlavním ukazatelem budoucí obžaloby. TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křídel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 217.

¹⁹¹ Bedřich Reicin (1911-1952) byl český vojenský a politický činitel a generál. Patřil k hlavním inspirátorům a vykonavatelům represí proti velitelskému sboru československé armády. Ze své funkce byl propuštěn roku 1952, poté byl odsouzen k trestu smrti a popraven.

¹⁹² Artur London, Evžen Löbl a Vavro Hajdů dostali doživotní tresty.

komunistické strany, a Bedřich Reicin¹⁹³ byl do procesu vybrán jakožto reprezentant armády s tím, že byl obžalován ze sabotáže její výstavby. Vše proběhlo přesně podle plánu, obžalovaní po několika měsících tvrdých výslechů odříkali naučené odpovědi a vyšetřovatelé kontrolovali jejich „správnost“. Žádosti o udělení milosti prezident Gottwald na konci procesu odmítl vyhovět a poprava Rudolfa Slánského a jeho spiklenců proběhla 3. prosince 1952 v prostorách pankrácké věznice.¹⁹⁴

Období po ukončení procesů s příslušníky StB mělo za důsledek vydání tajného rozkazu Rudolfem Barákem,¹⁹⁵ jehož cílem mělo být poučení celého bezpečnostního aparátu tak, aby byly procesy „správně“ pochopeny. Všichni odsouzení byli tímto označeni za vrahy, sabotéry a vlastizrádce, a to v přímé spojitosti s Rudolfem Slánským. Ten se dle obžaloby spolu se svými údajnými spiklenci, kteří do svých funkcí byli dosazeni buď Karlem Švábem či samotným Slánským, snažil o vyvýšení Státní bezpečnosti nad Komunistickou stranu Československa.¹⁹⁶

Generální tajemník ÚV KSČ, Rudolf Slánský. Foto: ABS

¹⁹³ Na rozdíl od řady jiných Bedřich Reicin v době, kdy působil v armádě, spáchal celou řadu trestných činů, o nichž vyšetřovatelé StB velmi dobře věděli. Na popud sovětských poradců (aparátčků) však tyto činy nebyly do procesů zahrnuty, jelikož by to navenek „nepůsobilo dobře“.

¹⁹⁴ CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha: Vyšehrad, 2022. 448 s. ISBN: 978-80-7601-623-1. str. 373-375; KAPLAN, Karel. *Mám co jsem si zasloužil: zpráva o zavraždění Rudolfa Slánského*. Praha: Kniha Zlín, 2022. 371 s. ISBN: 978-80-7662-284-5. str. 311-312.

¹⁹⁵ Rudolf Barák (1915-1995) byl československým politikem KSČ, který roku 1953 vystřídal Václava Noska ve funkci ministra vnitra. V té setrval až do roku 1961, kdy jej nahradil Lubomír Štrougal.

¹⁹⁶ TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křidel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 226.

4.3. Ministerstvo vnitra

Ve jménu příprav komunistické strany na převzetí moci v Československu sehrálo ministerstvo vnitra jakožto nejvyšší státní instituce vnitřní a politické správy zcela nezastupitelnou úlohu. Prostřednictvím svých pohlavárů přímo řídilo jednotlivé bezpečnostní a zpravodajské složky a po únorovém převratu se „*stalo nástrojem paralyzace, ovládnutí a následně dokonce ovlivňování chodu dalších státních úřadů, společenských a politických institucí.*“¹⁹⁷

Co se týče struktury ministerstva vnitra, byl ještě před jmenováním nové československé vlády v Košicích vydán ústavní dekret prezidenta Beneše, týkající se nejen nové organizace vlády, ale také všech ministerstev. Dekret č. 1/1945 Sb. stanovil, že hlavním úkolem ministerstva vnitra by mimo jiné měla být správa národních výborů pečujících o bezpečnost veřejnosti. V komunistickém vedení zprvu panovaly neshody týkající se postu ministra vnitra, a i přes to, že prvotním kandidátem byl zatvrzelý komunist Rudolf Slánský, křeslo úřadu nakonec obsadil londýnský exulant Václav Nosek. V dubnu téhož roku byl přijat Noskův návrh „*Hlavní zásady výstavby nového bezpečnostního aparátu*“ a ministerstvo vnitra vzápětí velmi rychle začalo budovat nový centrálně řízený bezpečnostní sbor, v němž byl již od počátku zásadně prosazován sovětský model. Tato událost tak byla následně považována za zrod Sboru národní bezpečnosti. V následujících dnech byla vydána první směrnice týkající se organizace SNB a pouhý měsíc na to došlo ke zrušení původních bezpečnostních sborů.¹⁹⁸

Na přelomu let 1947 a 1948 se v rámci ministerstva vnitra začaly formovat dvě přední skupiny – Bezpečnost, pod níž se spolu s velitelstvím Národní a Státní bezpečnosti profilovala veškerá bezpečnostní agenda, a Vnitřní správa, která měla na starost agendu civilněprávní.¹⁹⁹ Ozbrojené složky ministerstva vnitra se postupem času přizpůsobily své roli v komunistickém režimu, který odrážel

---

¹⁹⁷ BÁRTA, Milan. *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948-1989: ministři a jejich náměstci*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. *Tváře moci*. 231 s. ISBN: 978-80-87211-25-0. str. 9.

¹⁹⁸ Tamtéž. str. 10-11; HANZLÍK, František. *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945-1948: Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha: Academia, 2021. 418 s. ISBN: 978-80-200-3125-9. str. 136.

¹⁹⁹ BÁRTA, Milan. *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948-1989: ministři a jejich náměstci*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. *Tváře moci*. 231 s. ISBN: 978-80-87211-25-0. str. 14.

jejich hierarchické rozvrstvení. Nejdůležitější článek představovala Státní bezpečnost – tedy rozvědka a kontrarozvědka, jež měla mít prvotně na starosti zajišťování veřejného pořádku, bezpečnosti československých občanů, silniční dopravy a boj s trestnou činností.²⁰⁰

Zásadní organizační změna týkající se struktury ministerstva vnitra přišla s květnem 1950, kdy bylo vedle samotného vnitra zřízeno ministerstvo národní bezpečnosti (dále MNB). Do jeho kompetencí od tohoto okamžiku spadalo řízení a správa SNB, projednávání zásadních otázek souvisejících se zřizováním a udržováním jiných bezpečnostních sborů a úkoly, jež byly na Slovensku vykonávány prostřednictvím pověřenectva vnitra.²⁰¹ Ještě téhož roku se MNB podařilo centralizovat prakticky všechny ozbrojené složky, vyjma armády.²⁰² Institut ministerstva vnitra byl sice stále zachován, nicméně jeho pole působnosti se soustředilo čistě na oblast veřejné správy a okresního hospodářství.²⁰³ Důvodů vedoucích ke zrodu MNB bylo mnoho, počínaje snahou o pomalé odstranění Václava Noska z postu ministra vnitra kvůli jeho nedostatečné průbojnosti. Další příčinou bylo nepochybně slepé následování Sovětského svazu, kde ministerstvo národní bezpečnosti existovalo již čtyři roky.²⁰⁴ „Z ministerstva národní bezpečnosti se postupně stával rozsáhlý bezpečnostní monolit. Po strmém pádu gen. Bedřicha Reicina získalo v dubnu 1951 do své gesce od ministerstva národní obrany vojenskou kontrarozvědku; již předtím si podřídlilo v roce 1949 vytvořenou Pohraniční stráž.“²⁰⁵ Roku 1951 došlo k rozsáhlým stranickým čistkám a z řad MNB a Státní bezpečnosti bylo pozatýkáno okolo třiceti komunistických funkcionářů. Mnoho dalších nepohodlných pracovníků MNB bylo přemístěno

---

²⁰⁰ KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: DOPLNĚK, 2002. 428 s. ISBN: 80-7239-135-6. str. 272-273.

²⁰¹ Nařízení vlády č. 48/1950, *kterým se zřizuje ministerstvo národní bezpečnosti*; KROUPA, Vlastislav. *Historie SNB v dokumentech*. Praha: Naše vojsko, 1984. 272 s. str. 84.

²⁰² V září roku 1950 bylo MNB podřízeno celkem 47 185 příslušníků StB, VB, PS, administrativního aparátu MNB a bezpečnostního letectva. TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009. 176 s. ISBN: 978-80-7021-982-9. str. 31.

²⁰³ BÁRTA, Milan. *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948-1989: ministři a jejich náměstci*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. Tváře moci. 231 s. ISBN: 978-80-87211-25-0. str. 15.

²⁰⁴ V únoru 1950 vzniklo specializované ministerstvo státní bezpečnosti i v Německé demokratické republice, jež byla součástí Východního bloku. TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009. 176 s. ISBN: 978-80-7021-982-9. str. 31.

²⁰⁵ BÁRTA, Milan. *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948-1989: ministři a jejich náměstci*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. Tváře moci. 231 s. ISBN: 978-80-87211-25-0. str. 16.

či trvale propuštěno. V rámci politických procesů tak mnohdy přišla i řada na jejich vlastní konstruktéry, jako například na Karla Švába, Osvalda Závodského, Miroslava Pich-Tůmu, Bedřicha Pokorného a na mnoho dalších.²⁰⁶

V čele MNB nejprve stanul komunista Ladislav Kopřiva, pod jehož vedením byla značná část zatýkání příslušníky StB prováděna výhradně prostřednictvím ústního rozkazu, tudíž nezákonně. Kopřiva o protiprávních metodách a násilí velmi dobře věděl a veřejně s nimi projevoval svůj nesouhlas, v důsledku čehož postupně ztrácel důvěru jak aparátčiků, tak Stalina.²⁰⁷ V lednu 1952 proto stranické vedení rozhodlo o jeho nahrazení armádním generálem Karolem Bacílkem, který měl velmi blízko k sovětským bezpečnostním orgánům a sovětským poradcům nechával zcela volnou ruku. Jeho působení na MNB bývá především spojováno s přípravami politických procesů.²⁰⁸ Ke konci roku 1952 přibyla pod taktovku ministerstva národní bezpečnosti vězeňská služba a došlo ke vzniku Vnitřní stráže.²⁰⁹

V září roku 1953 vláda ČSR přišla s nařízením týkajícím se reorganizace ministerstev a ústředních orgánů státní správy, která se projevila oficiálním sloučením ministerstva vnitra a ministerstva národní bezpečnosti.²¹⁰ Příčinou této změny byla především snaha vedení KSČ bezpečně ovládat StB, jejíž postavení se ve sloučeném resortu o to více posílilo.²¹¹ Novým ministrem vnitra byl ustanoven Rudolf Barák, který de facto ihned po svém nástupu provedl zásadní změny, jež se dotkly především struktury a postavení Státní bezpečnosti. Její hlavní správa zanikla a jednotlivé odbory přešly pod vedení ministra vnitra a jeho náměstků.²¹² Došlo ke zřízení tzv. *Zvláštní inspekce*, které byly

---

²⁰⁶ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009. 176 s. ISBN: 978-80-7021-982-9. str. 31-32.

²⁰⁷ BÁRTA, Milan. *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948-1989: ministři a jejich náměstci*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. Tváře moci. 231 s. ISBN: 978-80-87211-25-0. str. 92-94.

²⁰⁸ Tamtéž. str. 43.

²⁰⁹ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009. 176 s. ISBN: 978-80-7021-982-9. str. 32.

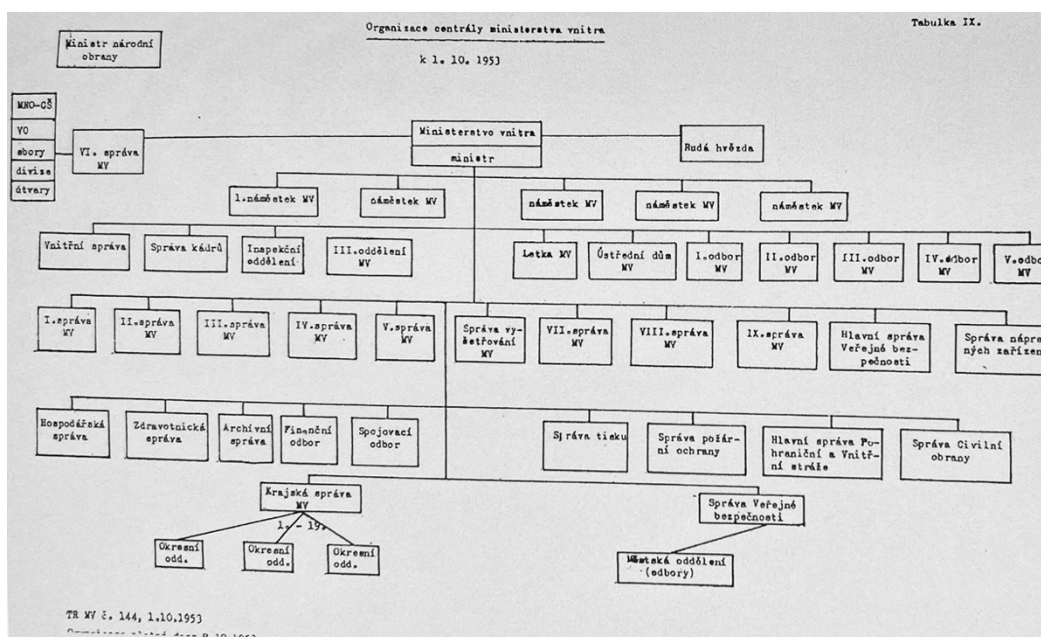
²¹⁰ Nové ministerstvo vnitra k listopadu 1953 čítalo celkem 99 793 příslušníků. TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009. 176 s. ISBN: 978-80-7021-982-9. str. 32; KROUPA, Vlastislav. *Historie SNB v dokumentech*. Praha: Naše vojsko, 1984. 272 s. str. 95.

²¹¹ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009. 176 s. ISBN: 978-80-7021-982-9. str. 32.

²¹² KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: historie působení STB jako mocenského nástroje KSČ: 1948-1956*. Praha: Kniha Zlin, 2021. ISBN: 978-80-7662-136-7. str. 20.

při vyšetřování přiděleny zvláštní pravomoci. Hlavní slovo v otázkách kázeňských trestů a trestních stíhání náleželo ministru vnitra.²¹³ Příchod Rudolfa Baráka měl za následek nejen zásadní rozmach rozvědky, ale také teroristické akty, ať už v podobě fyzické likvidace nepohodlných osob či únosů politických a zpravodajských funkcionářů.²¹⁴

V následujících letech prošlo ministerstvo vnitra ještě mnoha změnami a o tom, jak bude bezpečnostní aparát v konečném důsledku vypadat, rozhodovala převážně opět Moskva.²¹⁵

Organizace ministerstva vnitra na podzim 1953. Foto: Sbirka P. Tomka

²¹³ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009. 176 s. ISBN: 978-80-7021-982-9. str. 33.

²¹⁴ Tamtéž. str. 44-55.

²¹⁵ Tamtéž. str. 36.

4.4. Konec stalinistické éry

„Je zřejmé, že konec války neznamenal zároveň konec totalitní vlády v Rusku. Naopak: v poválečném období došlo k bolševizaci východní Evropy, tj. k rozšíření totalitních vlád. Skutečným mezníkem nebyl konec války, nýbrž Stalinova smrt osm let nato.“²¹⁶ Dne 5. března 1953 vyhlásila po vzoru Moskvy Komunistická strana Československa celostátní smutek pro všechny obyvatele včetně dětí školou povinných. Sověti utrpěli těžkou ránu – zemřel masový vrah, diktátor a neomezený vládce Josif Vissarionovič Stalin. Na všech veřejných místech, ve výlohách i v médiích bylo poté povinné vyjadřovat soustrast a projevovat viditelnou ztrátu, a to až do 14. března téhož roku, kdy byl portrét Stalina pouze nahrazen Klementem Gottwaldem. Toho dne zesnul československý prezident a KSČ tak pouze nařídila pokračování státního smutku.²¹⁷ Oba státníci byli po své smrti s náležitými poctami nabalzamováni a vystaveni až do roku 1961, kdy pět let po Chruščovově²¹⁸ odhalení Stalinova kultu byli diktátoři konečně odstraněni z veřejného prostoru.²¹⁹

Neutuchající obdiv Gottwalda k velkému státníkovi nikdo celá léta hlasitě nezpochybňoval, ovšem jejich dlouholetý vztah rozhodně nebyl rovnocenný. Jednalo se o vztah nadřízeného k podřízenému, vztah diktátora obrovského komunistického bloku k diktátoru jedné maličké země uvnitř Sovětského svazu. Osobně se oba státníci mezi únorem 1948 a jejich úmrtním setkali pouze dvakrát, přičemž z jednání Gottwalda byl dosti znatelný, ačkoli jistě oprávněný, strach. Věděl lépe než jiní, čeho je Moskva schopná. Mimo obavy ze Stalina bylo Československo stále závislé na Sovětském svazu jak ekonomicky, tak mocensky i ideově.²²⁰ Počátek roku 1953 se nesl ve znamení dalších zákroků proti opozici

---

²¹⁶ ARENDOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN: 80-86005-13-5. str. 30.

²¹⁷ *Paměť národa: Zemřel Stalin, všichni museli truchlit a kondolovat* [online]. [cit. 03.03.2023]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/zemrel-stalin-vsichni-museli-truchlit-kondolovat>.

²¹⁸ Nikita Sergejevič Chruščov (1894-1971) byl sovětský politik, diktátor a v letech 1953-1964 generální tajemník ÚV KSSS. V roce 1956 přednesl překvapivý projev O kultu osobnosti a jeho důsledcích, v němž nekompromisně kritizoval Stalinovy zločiny.

²¹⁹ Stalin v Leninově mauzoleu v Moskvě, Gottwald v Národním památníku na pražském Vítkově.

²²⁰ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2009. 375 s. ISBN: 978-80-87029-53-4. str. 155-157.

a kulakům.²²¹ Smrt Gottwalda prohloubila vnitřní krizi a období, které následovalo, nebylo pro jeho nástupce nijak lehké. Zanechal jim těžké dědictví v podobě peněžní reformy, která uvrhla na mnoho lidí opravdovou bídu a existenční nejistotu.²²² Lidé vládě právem nevěřili, neboť slibované zrušení lístkového systému neproběhlo a květnová reforma ožebračila miliony lidí. Poklesla životní úroveň a lidé přišli o mnohé z jistot vybudovaných v poválečných letech.²²³ Případnou očekávanou nespokojenost obyvatelstva měly řešit Lidové milice, které byly ve stavu pohotovosti.²²⁴ Represivní složky státu byly připraveny zasáhnout na základě tajného rozkazu ministra národní bezpečnosti o „zajištění zvláštní vládní akce“ (označení peněžní reformy). Do stavu pohotovosti byla uvedena i československá armáda.²²⁵ Na druhé straně se průběh roku 1953 projevil jako přelomový v otázce zmírnění napětí ve společnosti, a to nejen v Československu, ale i v dalších zemích Východního bloku. K potřebné změně došlo i z důvodu tlaku nového vedení KSSS v Moskvě.²²⁶

Po Gottwaldově pohřbu se hned následující den jednalo o obsazení uvolněných funkcí, prezidentem se stal Antonín Zápotocký, předsedou vlády Viliam Široký²²⁷ a předsedou ÚV KSČ Antonín Novotný.²²⁸ Mezitím se zemí šířila nespokojenost formou letáků „Úmrtí Stalina znamená smrt komunistům“, provokačních hesel, květin na pomníku T. G. M. a menších stávek nespokojených občanů. Tyto události byly pouze izolované výkřiky proti režimu a byly snadno odhaleny policií a později řešené StB.²²⁹

---

²²¹ Kulaci jsou ruský název pro rolníky, kteří po Říjnové revoluci patřili k přirozeným odpůrcům bolševické moci. Existovalo i označení „ideologický kulak“, pro které člověk ani nemusel být rolníkem, takže kulakem bylo možno označit kohokoli. V průběhu kolektivizace si likvidace kulaků vyžádala více než 5 milionů obětí.

²²² PERNES, Jiří. Rok 1953 v Československu. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2013, roč. 7, č. 3. s. 15-31. ISSN: 1802-84. str. 15.

²²³ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2009. 375 s. ISBN: 978-80-87029-53-4. str. 181.

²²⁴ Bylo nasazeno 114 204 milicionářů. PERNES, Jiří. Rok 1953 v Československu. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2013, roč. 7, č. 3. s. 15-31. ISSN: 1802-84. str. 19.

²²⁵ PERNES, Jiří. Rok 1953 v Československu. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2013, roč. 7, č. 3. s. 15-31. ISSN: 1802-84. str. 19-21.

²²⁶ Tamtéž. 15.

²²⁷ Viliam Široký (1902-1971) byl slovenský politik, předseda KSS, předseda vlády a ministr zahraničních věcí.

²²⁸ Antonín Novotný (1904-1975) byl československý komunistický politik a od roku 1957 vystřídal Antonína Zápotockého ve funkci prezidenta ČSR.

²²⁹ PERNES, Jiří. Rok 1953 v Československu. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2013, roč. 7, č. 3. s. 15-31. ISSN: 1802-84. str. 19-21.

Centralizace moci, strukturální přestavba ekonomiky podle sovětského vzoru (těžký průmysl) a kolektivizace zemědělství znamenaly obrovskou zátěž pro obyvatelstvo. K tomu se přidala militarizace armády a ozbrojených složek a vzestup mocenské pozice Státní bezpečnosti. Ta byla plně podřízená sovětskému generálnímu štábu a bezpečnostní centrále a stala se téměř nekontrolovatelnou. Právní systém fungoval pouze ve prospěch mocenské struktury KSČ a občanská práva a politickou svobodu bez sebemenšího respektu omezoval až do té míry, že pod záštitou monstrprocesů provedl legálně desítky politických poprav.

V zásadě lze situaci na konci stalinské éry shrnout jako jedno z nejtěžších období Československé historie, plné strachu z budoucnosti. Věznění a popravy komunistických kádrů, kteří v nedávné době určovali běh státu, uvrhlo ostatní do mlčelivosti a obav nejen o své pozice, ale i o holý život. Gottwald nese plnou zodpovědnost za stav státu v roce 1953 a jeho smrt byla těžkým problémem pro zbylé komunisty.²³⁰ V konečném důsledku proběhlá peněžní reforma obohatila státní pokladnu a pro nadcházející léta vyřešila palčivý ekonomický problém na úkor milionů lidí, kterým se jejich úspory „vracely“ formou sociálních výhod.²³¹

---

²³⁰ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2009. 375 s. ISBN: 978-80-87029-53-4. str. 182-183.

²³¹ PERNES, Jiří. Rok 1953 v Československu. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2013, roč. 7, č. 3. s. 15-31. ISSN: 1802-84. str. 19.

5. Represivní orgány v poúnorovém Československu

Při přípravě převzetí moci ve státě Komunistickou stranou Československa, v průběhu únorového puče, a především v následujících letech sehrály represivní orgány zcela nezastupitelnou roli. „Komunistická strana získala před svými protivníky výrazný náskok v zápasu o vytváření příznivých podmínek k případnému uchopení politické moci. Ovládnutí ministerstva vnitra i ostatních bezpečnostních složek jí umožňovalo realizovat mnohá opatření ve všech sférách života společnosti [...]“²³²

Již od počátku komunistické vlády v Československu představovala četnost ozbrojených složek ohromnou finanční zátěž, a KSČ tak byla nucena shánět zdroje i nelegální cestou.²³³ Skutečná čísla byla veřejnosti zatajována a z oficiálního rozpočtu na obranu a bezpečnost bylo přiznáno asi dvanáct procent. Pod položkou „Správa Pražského hradu a Státního zámku Lánu“ se například skrývaly výdaje za správu ochrany vládních a stranických činitelů. Náklady na platy příslušníků Státní a Veřejné bezpečnosti byly ukazovány v oddílu „Obrana a bezpečnost“, nicméně výdaje týkající se československé rozvědky ministerstvo zahraničních věcí úspěšně skrývalo. Skutečný rozpočet tak znali pouze resortní ministři, hlavní účetní, konkrétní odbory ministerstva financí a členové politbyra.²³⁴ Celkový objem finančních prostředků vynaložených nejen na budování bezpečnostních sborů dnes již přesně zjistit nelze a historici se mohou pouze dohadovat, zda se jednalo o desítky či stovky milionů korun.²³⁵

Po státním převratu se počty pracovníků začaly rapidně navyšovat a k roku 1952 čítala Státní i Veřejná bezpečnost okolo osmdesáti pět tisíc členů, Pohraniční a Vnitřní stráž přes čtyřicet tisíc a Civilní obrana měla na dvacet tisíc mužů. Přibližně sto tisíc dalších podřízených sloužilo ve věznicích a zhruba čtyřicet tisíc v Pomocných technických praporech.²³⁶ Jak ale již víme

---

²³² HANZLÍK, František. *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945-1948: Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha: Academia, 2021. 418 s. ISBN: 978-80-200-3125-9. str. 279.

²³³ Tamtéž. str. 169.

²³⁴ FROLÍK, Josef. *Špion vypovídá*. Praha: Orbis, 1990. 332 s. ISBN: 80-235-0004-X. str. 14-16.

²³⁵ HANZLÍK, František. *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945-1948: Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha: Academia, 2021. 418 s. ISBN: 978-80-200-3125-9. str. 170.

²³⁶ FROLÍK, Josef. *Špion vypovídá*. Praha: Orbis, 1990. 332 s. ISBN: 80-235-0004-X. str. 14-15; KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: historie působení STB jako mocenského nástroje KSČ: 1948-1956*. Praha: Kniha Zlin, 2021. ISBN: 978-80-7662-136-7. str. 8.

z předchozích kapitol, na únorovém převratu a následném vývoji Československé lidově demokratické republiky se významně podíleli i příslušníci obranného zpravodajství, a především Lidových milicí.

5.1. Lidové milice

Počátky Lidových milicí sahají až do období posledních dní osvobození Československa, tedy do května 1945, kdy se vedle zřizování revolučních gard začaly formovat tzv. *Dělnické milice*, mnohdy také nazývány Závodní revoluční gardy, Závodní stráže či Závodní milice. Mezi jejich hlavní úkoly spadala především ochrana podnikového vlastnictví a strážní služba v prostorách továren.²³⁷ Od začátku února 1948 však tyto jednotky, jež byly čirým výplodem totalitního systému, přešly pod přímou správu ÚV KSČ a současně nabyly i nového označení – Lidové milice.²³⁸ Za oficiální den jejich vzniku bývá považován 21. únor 1948.²³⁹

Nutno zmínit, že Lidové milice více než čtyřicet let představovaly nelegálně vyzbrojené a postupem času také velice dobře organizované jednotky, které „měly především zabránit návratu předúnorového období, respektive pomoci udržet KSČ u moci za každé situace“.²⁴⁰ I přesto, že členství v těchto oddílech bylo založeno především na dobrovolnosti jednotlivých komunistů a jejich sympatizantů, byli zprvu rekrutováni i příslušníci jiných politických stran či osoby bezpartijní. Jedním z hlavních úkolů milicionářů představovaly mimo jiné i cesty na venkov, kde měli ať už pomocí demonstrací či násilí a výhružek přesvědčit soukromé zemědělce ke vstupu do JZD, mladé dělníky ke vstupu do partaje a s podobným zaujetím rušit a znárodňovat soukromé živnosti drobných i větších

---

²³⁷ BAŠTA, Jiří. *Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN: 978-80-87211-87-8. str. 16-17.

²³⁸ Tamtéž. str. 31.

²³⁹ Tamtéž. str. 39.

²⁴⁰ BAŠTA, Jiří. Lidové milice – nelegální armáda KSČ. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2008, roč. 2, č. 2. s. 99-108. ISSN: 1802-8241. str. 99.

podnikatelů.²⁴¹ Lidové milice se tak postupně blížily stát se řádně organizovanými „kolektivy, s nimiž republika mohla a nepřítel musel počítat“.²⁴²

Teprve tři dny před vypuknutím únorového puče v Praze došlo k založení hlavního štábu Lidových milicí (dále HŠ LM), jehož hlavní úlohou bylo operativně řídit veškerou činnost milicí. V důsledku toho HŠ LM rozhodl o vybudování sedmi pražských oblastních velitelství. Každému z nich příslušel oblastní štáb Lidových milicí, v jehož čele stál velitel (náčelník) spolu s politickým instruktorem (komisařem). Do funkce náčelníka hlavního štábu v Praze byl ještě v únoru 1948 ustanoven Josef Pavel,²⁴³ pozici jeho zástupce obsadil František Kriegel²⁴⁴ a post politického komisaře připadl Josefu Smrkovskému.²⁴⁵ Veškeré oblastní štáby spadaly pod přímou správu hlavního štábu, stejně jako jednotliví milicionáři.

O vyzbrojení Lidových milicí, které měla mít původně na starost organizační komise, se po domluvě s ředitelem brněnské Zbrojovky postaral tehdejší komunistický ministr vnitra Václav Nosek a již 23. února 1948 bylo za doprovodu příslušníků SNB do Prahy dopraveno na dvanáct tisíc pušek a samopalů. Samotné ozbrojení milicionářů přišlo na řadu 25. února v dopoledních hodinách a v Praze vyšlo na šest tisíc pušek (hlavní štáb zakázal jednotlivce vyzbrojit samopaly pro nedostatečný výcvik).²⁴⁶ „Komunisty plně ovládnutá československá armáda začala milicím dodávat velké množství výzbroje a výstroje: pušky, pistole, samopaly, lehké, těžké a protiletadlové kulometry, pancéřovky, osobní a nákladní

---

²⁴¹ BAŠTA, Jiří. *Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN: 978-80-87211-87-8. str. 77.

²⁴² SOVA, František. Lidové milice – věrná stráž revolučních vymožeností pracujícího lidu. In KROUPA, Vlastislav (ed.): *Únor a československé ozbrojené síly. Sborník věnovaný 25. výročí Vítězného února*. Praha: Naše vojsko, 1973. str. 38.

²⁴³ Josef Pavel (1908-1973) od listopadu 1948 zastával post náměstka ministra vnitra Václava Noska a generála SNB. Roku 1950 byl z funkce náčelníka hlavního štábu odvolán a následně vystřídán Janem Janulíkem. Při formování Pohraniční stráže (Viz kapitola č. 5.5.) byl pověřen jejím velením. Roku 1951 se stal jednou z obětí vykonstruovaných politických procesů a kvůli obvinění z trockismu byl vyslýchán a mučen StB až do roku 1953, kdy byl odsouzen k 22 letům vězení za velezradu. O dva roky později byl Josef Pavel zproštěn všech obvinění a svou roli opět sehrál o třináct let později během srpnových událostí 1968 jako ministr vnitra.

²⁴⁴ František Kriegel (1908-1979) byl československý lékař, politik, zástupce velitele hlavního štábu LM a náměstek ministra zdravotnictví.

²⁴⁵ Josef Smrkovský (1911-1974) byl československý politik, náměstek ministra zemědělství, generální ředitel Státních statků a jeden ze symbolů pražského jara 1968.

²⁴⁶ BAŠTA, Jiří. *Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN: 978-80-87211-87-8. str. 40-41.

*automobily atd.*²⁴⁷ Díky zbraním tak nejen mohli demonstrovat moc a sílu KSČ, ale v případě potřeby byli především řádně připraveni hájit zájmy komunistů. Pod taktovkou ÚV KSČ však Lidové milice zůstaly pouze do března téhož roku a od okamžiku, kdy se jejich řízení chopilo samotné ministerstvo vnitra, měli milicionáři téměř stejná práva a povinnosti jako příslušníci SNB, Pohraniční stráž a armády ČSR.²⁴⁸ Vedle běžných Lidových milicí se na jaře 1948 začaly formovat ministerstvu vnitra podřízené Osadní milice, které „měly za úkol střežit státní statky, posilovat ostrahu státních hranic a v neposlední řadě zajišťovat komunistický vliv v pohraničí“.²⁴⁹ Ty však neměly mít příliš dlouhého trvání a po událostech roku 1953 začalo docházet k jejich postupnému rušení a jejich příslušníci byli přeloženi k Pomocné stráži Veřejné bezpečnosti²⁵⁰ či k Závodní stráži.²⁵¹

Oddíly Lidových milicí měly šanci se opět předvést 28. února 1948, kdy byla na Staroměstském náměstí v Praze zorganizována přehlídka jednotlivých oddílů milicionářů spolu s útvary SNB. Ještě před tím, než se ozbrojenci vydali pražskými ulicemi s odhodláním občanům dokázat, že jsou připraveni udržet KSČ u moci děj se co děj, k davu promluvil Klement Gottwald, jehož řeč byla „považována za první programovou směrnici Lidových milicí“.²⁵² Zpočátku nebyl počet příslušníků zdaleka srovnatelný s ostatními bezpečnostními složkami, což ovšem změnilo události následujících měsíců, kdy se zásadně začalo formovat postavení Lidových milicí. Každý nový člen byl povinen složit slavnostní přísahu do rukou předsedy Okresního národního výboru (ONV) a aby byli příslušníci milicí řádně rozeznatelní od řadových občanů, navlékali si na rukáv levé paže rudou pásku označenou jak individuálním pořadovým číslem, tak razítkem ONV.²⁵³ Největší

---

²⁴⁷ BAŠTA, Jiří. Lidové milice – nelegální armáda KSČ. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2008, roč. 2, č. 2. s. 99-108. ISSN: 1802-8241. str. 102

²⁴⁸ Tamtéž. str. 100-102.

²⁴⁹ Tamtéž. str. 102.

²⁵⁰ Viz kapitola č. 6.3.

²⁵¹ BAŠTA, Jiří. Lidové milice – nelegální armáda KSČ. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2008, roč. 2, č. 2. s. 99-108. ISSN: 1802-8241. str. 102

²⁵² BAŠTA, Jiří. *Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN: 978-80-87211-87-8. str. 44-45.

²⁵³ Na pásce v následujících letech přibyla písmena LM a razítko KV NB (Krajské Velitelství Národní bezpečnosti). BAŠTA, Jiří. *Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN: 978-80-87211-87-8. str. 48.

přiliv nových členů zaznamenaly LM v období od únorových událostí 1948 do počátku padesátých let,²⁵⁴ kdy se výběr nováčků razantně zpřísnil a milicionáři se rázem mohli stát pouze prověřeni členové KSČ, což zásadně pozastavilo nárůst členské základny.²⁵⁵ Zároveň se mohli přihlásit výhradně politicky spolehliví a bezúhonní muži, kteří dosáhli plnoletosti.²⁵⁶ Teprve až duben 1952 přinesl *Organizační řád Lidových milicí*, který nejen vedl k postupné nezávislosti milicí na ministerstvu národní bezpečnosti, ale v němž ÚV KSČ jasně stanovila, že se jedná o ozbrojený sbor KSČ. Jeho vrchního velitele představoval předseda strany Klement Gottwald, kterého roku 1953 vystřídal Antonín Novotný.²⁵⁷ Roku 1952 však došlo i k dalším personálním změnám na vysokých pozicích počínaje funkcí ministra národní bezpečnosti, do níž byl místo Ladislava Kopřivy dosazen Karol Bacílek přicházejíc s novým rozkazem odvolat Jana Janulíka z postu náčelníka hlavního štábu Lidových milicí a nahradit jej Aloisem Kotvou.²⁵⁸

Příchod roku 1953 znamenal pro komunistické Československo zcela zásadní ideologický mezník, a to nejen proto, že se jejich velitelství vymanilo z přímé správy ministerstva národní bezpečnosti a jako samostatné oddělení Lidových milicí se trvale zařadilo do aparátu ÚV KSČ. Zásadní události se však daly do pohybu v okamžiku, kdy v březnu 1953 nečekaně zemřel největší sovětský diktátor Josif Vissarionovič Stalin, kterého devět dní na to následoval nejvyšší československý státník Klement Gottwald. Komunistům tak začalo období veliké nejistoty a nepřátelé režimu začali naopak pociťovat záblesky určité naděje, že by se snad komunismus mohl zbortit. V návaznosti na dané události však

---

²⁵⁴ V únoru 1948 se na území celé Československé republiky nacházelo téměř 18 000 milicionářů (v Praze se jednalo o cca 6 550 mužů) a na konci dubna již čísla dosahovala přes 43 000 osob. Od května 1948 do roku 1949 bylo do Lidových milicí přijato celkem 78 186 mužů, přičemž cca 9 % patřilo k tzv. Osadním milicím. BAŠTA, Jiří. *Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN: 978-80-87211-87-8. str. 45-61.

²⁵⁵ BAŠTA, Jiří. Lidové milice – nelegální armáda KSČ. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2008, roč. 2, č. 2. s. 99-108. ISSN: 1802-8241. str. 102

²⁵⁶ Ženy směly být rekrutovány pouze na pozice ošetřovatelek raněných milicionářů. BAŠTA, Jiří. *Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN: 978-80-87211-87-8. str. 76.

²⁵⁷ BAŠTA, Jiří. Lidové milice – nelegální armáda KSČ. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2008, roč. 2, č. 2. s. 99-108. ISSN: 1802-8241. str. 102.

²⁵⁸ Na podobné změny přišla řada i ve vedení Lidových milicí při ÚV KSS a náčelníkem hlavního štábu na Slovensku stal Ján Styk. BAŠTA, Jiří. *Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN: 978-80-87211-87-8. str. 118.

„režim, neochvějně podporovaný ozbrojenými složkami včetně Lidových milicí, pokračoval v brutálním potlačování jakýchkoliv náznaků nesouhlasů s totalitní komunistickou mocí.“²⁵⁹

Náčelník hlavního štábu Lidových milicí v Praze, Josef Pavel. Foto: ABS

Demonstrační pochod ozbrojených milicionářů centrem Prahy ve večerních hodinách 25. února 1948. Foto: ČTK

---

²⁵⁹ Tamtéž. str. 134.

5.2. Státní bezpečnost

Zcela nejzásadnější postavení bezpečnostních složek zastávala Státní bezpečnost, a to jak z mocenského, tak z politického hlediska.²⁶⁰ Jak uvádí historik Karel Kaplan, po KSČ Státní bezpečnost představovala druhý pilíř komunistického režimu, bez něhož by nemohl fungovat. Její výhradní postavení bylo značně podporováno jak úzkou spoluprací s podobnými útvary v socialistickém bloku, tak velmi chabou úrovní kontroly její činnosti.²⁶¹

Poválečná léta představovala pro Státní bezpečnost období, kdy postrádala jakékoli zpravodajské kompetence, a zpravodajství tudíž muselo být organizováno jiným způsobem – skrze tzv. *odbor Z*.²⁶² Od konce války stál v čele politického zpravodajství ministerstva vnitra nekomunistický brigádní generál Josef Bartík.²⁶³ Ve funkci setrval až do poloviny ledna 1946, kdy byl komunistickou stranou donucen odejít a ve funkci jej poté vystřídal komunisty dosazený Bedřich Pokorný.²⁶⁴ Pod jeho vedením se odbor Z postupně rozšiřoval jako součást ministerstva vnitra, kterému byl podřízen i ZOB II. Jeho složení se již od počátku stoprocentně skládalo z mladých komunistických nadšenců, kteří se se svou horlivostí a neprofesionalitou hnali za vnitřním posláním sloužit KSČ. Jejich úkolem bylo zejména pátrání a následné pronásledování všech nepřátel představujících potenciální nebezpečí pro třetí republiku, mezi něž se mimo jiné řadili i váleční zločinci a kolaboranti. Co do organizace, ZOB II se v mnohém inspiroval předválečným Československem, zahraničními vzory a naneštěstí se jeho členové shlédli i v práci nacistických policejních složek.²⁶⁵ Koncem roku 1947 byl útvar ZOB II rozpuštěn, a to na příkaz demokratických politických stran,²⁶⁶ přičemž veškerí kádři plynule přešli pod nově centralizovanou Státní bezpečnost, aniž by byla přerušena jejich operativní činnost. V tomto období

---

²⁶⁰ KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: DOPLNĚK, 2002. 428 s. ISBN: 80-7239-135-6. str. 280.

²⁶¹ KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: DOPLNĚK, 2002. 428 s. ISBN: 80-7239-135-6. str. 280.

²⁶² Odbor Z představoval politické zpravodajství Ministerstva vnitra.

²⁶³ Josef Bartík (1897-1968) byl československý brigádní generál, zpravodajský důstojník a odbojář.

²⁶⁴ Bedřich Pokorný (1904-1968) byl československý komunist a důstojník Státní bezpečnosti.

²⁶⁵ TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křidel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 94-95.

²⁶⁶ Zákon č. 149/1947 Sb., o Sboru národní bezpečnosti.

tak lze vypořádat počátek plně koncentrované moci Státní bezpečnosti s tím, že se bezpečnostní i zpravodajské služby sjednotily v organizaci plně řízenou komunisty, a to dva měsíce před únorovým převratem.²⁶⁷

Cíle komunistické strany byly jasně dané již od podzimu 1946 – na veškeré vedoucí pozice bezpečnostních složek včetně celé Státní bezpečnosti dosadit prověřené soudruhy a omladit tak celý bezpečnostní sbor.²⁶⁸ Pro celkovou kontrolu situace však bylo zapotřebí většího množství zdrojů, jejichž shromažďování se v jednotlivých regionech od konce roku 1947 do léta 1948 chopili nezávislí rezidenti StB. Pod taktovkou Karla Švába, dosazeného Rudolfem Slánským, vzniklo oddělení, jež si postupně získalo zásadní důležitost jako zpravodajské centrum sekretariátu ÚV KSČ – tzv. *evidenční odbor ÚV KSČ*. Jeho stěžejní úlohou byl sběr informací o nekomunistických politických stranách, jež byly využívány jednak pro systematický nábor tajných spolupracovníků, tak pro budoucí politické procesy. Jejich záběr byl obrovský, od armády přes církve a kancelář prezidenta republiky až po veškeré možné organizační struktury.²⁶⁹ Do jejich pravomoci spadala i ochrana všech vedoucích představitelů KSČ, což podstatně zvyšovalo prestiž jednotlivých pracovníků a poukazuje to na význam jejich účasti.²⁷⁰ Jednotliví agenti byli kryti značkami a potřebné kompromitující informace poté předávali podle striktních pravidel osobně na odboru či telefonicky. Skutečná moc evidenčního odboru byla tak obrovská, že úkoloval celé zpravodajské složky, částečně i ministra vnitra Václava Noska a až do února 1948 suploval funkci budoucí Státní bezpečnosti na centrální

---

²⁶⁷ TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křidel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 96-97 a 112-113; HANZLÍK, František. *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945-1948: Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha: Academia, 2021. 418 s. ISBN: 978-80-200-3125-9. str. 275.

²⁶⁸ Místa bezpečnostních referentů byla z 95 % obsazena komunisty a 90 % komunistů představovali řadoví zaměstnanci a vedení. TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křidel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 97.

²⁶⁹ CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha: Vyšehrad, 2022. 448 s. ISBN: 978-80-7601-623-1. str. 245; TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křidel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 98-99; BÍLEK, Libor. Regionální rezidenti. Metoda vnitřního zpravodajství ministerstva vnitra v roce 1948. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2014, roč. 8, č.2. s. 78-88. ISSN: 1802-8241. str. 78.

²⁷⁰ TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křidel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 104.

úrovni.²⁷¹ Po vítězném únoru většina ze Švábových lidí úspěšně přešla do bezpečnostního odboru KSČ.²⁷²

Již na začátku roku 1948 se v hlavách vedoucích funkcionářů komunistické strany začaly rodit myšlenky na reorganizaci státně bezpečnostní služby v pounorovém Československu. Jejich úkol udělený bezpečností komisí ÚV KSČ byl prostý – seznámit se s výstavbou Státní bezpečnosti v ostatních zemích sovětského bloku a poté vypracovat podrobný návrh, jak bude vypadat její organizace v novém režimu. V červnu ještě téhož roku došli k rozhodnutí, že Státní bezpečnost bude nejen vůdčím orgánem vůči ostatním bezpečnostním složkám, ale současně orgánem zcela autonomním. V následujících sedmi letech prošla Státní bezpečnost ještě mnoha organizačními změnami, během nichž se postupně přizpůsobovala státní politice. Skladba jednotlivých oddělení se měnila na základě toho, kdo v daný moment představoval nepřítele komunismu.²⁷³

Bezpečnostní aparát představoval zcela zásadní oporu pro KSČ, která díky tomu jakožto jediná oficiálně povolená politická strana získala téměř absolutní moc. Všichni oponenti KSČ museli přejít do ilegality a zůstat tak víceméně bez jakéhokoli vlivu na vývoj již totalitního státu. Zatímco zpočátku působila StB skrytě a vědomě se infiltrovala do politických stran, po Únoru byla nucena své odpůrce vyhledávat v „podzemí“ a metody Státní bezpečnosti tak dostaly novou podobu. To s sebou pochopitelně přinášelo mnohé obtíže a pracovníkům StB tím vznikaly nové výzvy a příležitosti.²⁷⁴

---

²⁷¹ TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křidel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 98-99.

²⁷² Tamtéž. str. 104.

²⁷³ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: Státní bezpečnost 1948-1956*. Brno: Doplněk, 1999. ISBN:80-7239-024-4. str. 14-19.

²⁷⁴ TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křidel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1. str. 112.

Důstojník StB, Bedřich Pokorný. Foto: ABS

Velitel evidenčního odboru ÚV KSČ, Karel Šváb. Foto: ABS

5.3. Veřejná bezpečnost

K pochopení problematiky chování bezpečnostního aparátu je nutné si uvědomit skutečnost, že tvrzení o podpoře celého Sboru národní bezpečnosti vůči praktikám použitým KSČ při únorovém převratu, bylo komunisty uměle vytvořené klišé. Podíváme-li se na číslo čtyřiceti popravených příslušníků, je zřejmé, že všichni KSČ nepodporovali do takové míry, aniž by skončili

na popravišti nebo ve vězení.²⁷⁵ Pro komunistickou stranu nespolehliví členové Veřejné bezpečnosti (dále VB) a Pohraniční stráž představovali nebezpečí a režim proti nim musel tvrdě zakročít, mnohdy i formou trestů smrti. Prověrky a čistky probíhaly postupně a na oběti z řad SNB a PS bývá dodnes nahlíženo jako na osoby stojící na špatné straně – straně represivního aparátu.²⁷⁶

Veřejná bezpečnost byla uniformovanou součástí Sboru národní bezpečnosti. Větvila se na pořádkovou, kriminální a státobezpečnostní složku a mezi její hlavní náplně spadaly čtyři agendy – správní, kriminalistická, dopravní a vyšetřovací.²⁷⁷ Udržování veřejného pořádku měla na starosti Pomocná stráž Veřejné bezpečnosti (dále PS VB),²⁷⁸ která byla dobrovolnickou částí VB pro své členy, ovšem s podmínkou plné oddanosti komunistickému zřízení.

V mnoha ohledech byla Veřejná bezpečnost podřízena složce Státní bezpečnosti, jež si v SNB zachovávala své výsostné postavení a mnohdy vnímala VB jako svou výkonnou složku. Neskrývaná a neomalená povýšenost ze strany StB s sebou tak mnohdy přinášela vyostřené, ba i nevraživé vztahy mezi oběma složkami. Napětí pramenilo nejen z toho, že zaměstnanci StB neustále zasahovali do chodu činnosti pracovníků VB, ale také fakt, že jejich platové ohodnocení bylo značně vyšší, s čímž se pochopitelně nijak netajili, a příslušníkům VB tak přišla jejich vykonaná práce více než nedoceňována.²⁷⁹

Aparát VB převzal mnoho bývalých členů československého četnictva, kteří byli z velké části bez politického vyznání a s komunistickou stranou toho moc pozitivně přínosného nezažili. Od svého nového postavení tak očekávali stejně profesionální roli jako v letech před válkou.²⁸⁰ Při nabírání nových členů se však

---

²⁷⁵ *Vojenský historický ústav Praha: Muži zákona, které komunistický režim popravil* [online]. [cit. 01.03.2023]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/muzi-zakona-ktere-komunisticky-rezim-popravil/>.

²⁷⁶ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948-1953*. Univerzita Pardubice, 2014. 374 s. ISBN: 978-80-7395-786-5. str. 260; *Vojenský historický ústav Praha: Muži zákona, které komunistický režim popravil* [online]. [cit. 01.03.2023]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/muzi-zakona-ktere-komunisticky-rezim-popravil/>.

²⁷⁷ *Vojenský historický ústav Praha: Muži zákona, které komunistický režim popravil* [online]. [cit. 01.03.2023]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/muzi-zakona-ktere-komunisticky-rezim-popravil/>.

²⁷⁸ Členové PS VB byli na levém záloktí označeni modrou páskou s vytištěným nápisem „Pomocná stráž VB“, číslem a otiskem kulatého razítka příslušného okresního oddělení. Nařízení ministra národní bezpečnosti č. 31/1952, *o zevním označení členů Pomocné stráže veřejné bezpečnosti*.

²⁷⁹ KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: DOPLNĚK, 2002. 428 s. ISBN: 80-7239-135-6. str. 274-275.

²⁸⁰ *Vojenský historický ústav Praha: Muži zákona, které komunistický režim popravil* [online]. [cit. 01.03.2023]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/muzi-zakona-ktere-komunisticky-rezim-popravil/>.

sbor VB potýkal s řadou problémů. Vedení mělo vcelku přísná kritéria přijímání, kde se především řešil třídní původ (ideální byl dělnický), ideologická uvědomělost a oddanost komunistické straně. Terčem náborářů se v největší míře stali jednotlivci z řad mladých dělníků a zástupci Československého svazu mládeže (ČSM), kteří byli následně prověřováni kádrovými pracovníky spolu s okresními výbory KSČ. To vše se ale pochopitelně odrazilo na velmi malém přílivu nových čekatelů, a nároky tudíž musely být sníženy, v důsledku čehož rázem poklesla i úroveň způsobilosti jednotlivých členů.²⁸¹

Od všech příslušníků VB se vyžadovala naprostá oddanost komunistické ideji a přijatelnou byla i dříve postačující občanská loajalita. Mnoho nových členů sboru nepocházelo z komunistického prostředí a názorově se s totalitní mocí rozcházel.²⁸² Období po únoru 1948 vykazuje mnoho příkladů občanské neposlušnosti vedoucí k odboji právě z řad příslušníků VB, a to především v pohraničních oblastech. Ve jménu jedince proti moci porušovali zákon a jejich zapojení nalezneme jak v odboji, tak ve zpravodajské činnosti a dalších projevech odporu.²⁸³

Sbor SNB prošel několika „úspěšnými“ čistkami a v polovině padesátých let byl již kádrově homogenní s vysokou mírou spolehlivosti. Jedna z rozsáhlých čistek SNB v bezpečnostním aparátu souvisela s procesem Rudolfa Slánského, s čistkou rozvědky ministerstva národní bezpečnosti a s dalšími složkami SNB včetně Veřejné bezpečnosti.²⁸⁴

---

²⁸¹ KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: DOPLNĚK, 2002. 428 s. ISBN: 80-7239-135-6. str. 273-275.

²⁸² VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948-1953*. Univerzita Pardubice, 2014. 374 s. ISBN: 978-80-7395-786-5. str. 262; *Vojenský historický ústav Praha: Muži zákona, které komunistický režim popravil* [online]. [cit. 01.03.2023]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/muzi-zakona-ktere-komunisticky-rezim-popravil/>.

²⁸³ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948-1953*. Univerzita Pardubice, 2014. 374 s. ISBN: 978-80-7395-786-5. str. 260; *Vojenský historický ústav Praha: Muži zákona, které komunistický režim popravil* [online]. [cit. 01.03.2023]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/muzi-zakona-ktere-komunisticky-rezim-popravil/>.

²⁸⁴ Viz kapitola č. 4.2. VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948-1953*. Univerzita Pardubice, 2014. 374 s. ISBN: 978-80-7395-786-5. str. 258.

5.4. Pomocné technické prapory

Politické represálie a perzekuce přišly současně s vítězným únorem, který nasměroval Československo do stalinského modelu a Pomocné technické prapory velmi dobře fungovaly jako odstrašující příklad pro možné oponenty. Systém PTP měl několik paralel, přičemž klíčovým bylo využití nespolehlivých osob podléhajících brannému zákonu k prospěchu komunisticky řízenému státu mezi lety 1950 a 1954. Mezi další související skutečnosti patřilo zajištění levné pracovní síly v odvětvích, která byla válkou silně zasažena.²⁸⁵ Neméně důležitým faktorem byla izolace vojáků od bojových útvarů.

Platný branný zákon č. 92/1949 Sb.²⁸⁶ dovoľoval využití vojenské služby jako pracovní činnosti pouze za mimořádných podmínek, a to dokonce pouze dočasně – tím se PTP stavěly do přímého rozporu se zákonem. Politicky nespolehliví branci byli klasifikováni nejen podle politických, náboženských a národnostních kritérií, ale také podle momentálních potřeb KSČ, čímž se postup náboru branců stával opět nezákonným.²⁸⁷ Armáda byla nedílnou součástí nově se formujícího totalitního státu a měla plnit zásadní mocenskou roli při jeho upevňování. KSČ po únorovém převratu neměla důvěru k velitelskému sboru, který byl podle nich nespolehlivý díky jejich činnosti na frontě ať už východním, tak především západním směrem. Mnoho vojáků československé armády prošlo partyzánskými boji a mělo vojenskou školu dokončenou za minulého režimu.²⁸⁸

KSČ si vytvořila expozituru již před únorem 1948, kde byl hlavním exponentem Jaroslav Procházka²⁸⁹ a Bedřich Reicin, kteří měli již na podzim 1947 sestavený

---

²⁸⁵ BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. Svědectví. 287 s. ISBN: 80-902885-7-X. str. 10-11; *Politický vězni: Pomocné technické prapory (PTP)* [online]. [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: <https://www.politictivezni.cz/cz/pomocne-technicke-prapory.html>.

²⁸⁶ Zákon č. 92/1949 Sb., *Branný zákon*; BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. Svědectví. 287 s. ISBN: 80-902885-7-X. str. 36.

²⁸⁷ Podle odhadu historika Jiřího Bílka prošlo PTP okolo 60 000 mužů, z nichž okolo 25 000 mělo politickou klasifikaci „E“, což znamenalo odvedení do PTP bez ohledu na zdravotní stav brance. BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. Svědectví. 287 s. ISBN: 80-902885-7-X. str. 10-11.

²⁸⁸ Tamtéž. str. 11.

²⁸⁹ Jaroslav Procházka (1897-1980) byl český vojenský a politický činitel, generál, v roce 1952 byl z armády propuštěn, později byl rektorem Vysoké školy politických a sociálních věd a Univerzity Karlovy.

seznam jmen generálů a důstojníků nevyhovujících komunistickému ideálu.²⁹⁰ Po únorovém puči proběhly tři etapy²⁹¹ perzekucí vůči vojákům z povolání, které se víceméně nelišily od těch civilních a jednalo se především o odstranění nežádoucích osob a nahrazení spolehlivými, třídě i politicky uvědomělými kádry.²⁹² Formy perzekucí měly několik podob, přičemž nejmírnější z nich bylo propouštění z armády na návrh Ústředního akčního výboru Národní fronty a Armádního poradního sboru spojeného se jménem ministra Ludvíka Svobody.²⁹³ Počty propuštěných vojáků dosáhly takové míry, že byl zdecimovaný celý velitelský sbor.²⁹⁴ Jejich nástupci pocházeli buď z řad „dělnickorolnických“ kádrů nebo se jednalo o komunisty mající většinou nulové vojenské i občanské vzdělání. Propuštění vojáci z povolání se v mnoha případech stali obětmi stíhání, věznění či smrti.²⁹⁵ Perzekuce podle zákona č. 59/1949 Sb., o odnětí vojenské hodnosti postihla široké řady záložních důstojníků, vojáků v záloze, ba i důstojníků ve výslužbě. Byli zbaveni hodností, důchodů a veškerých výhod.²⁹⁶ Jak uvádí historik Bílek²⁹⁷ „*Totální destrukce důstojnického sboru československé armády tak byla na počátku 50. let dovedena až k hrůzné dokonalosti a v některých směrech získala dokonce podobu jeho masové likvidace.*“²⁹⁸

Kategorie v armádě „politicky nespolehlivý“ dosáhla díky novým směrnícím „dokonalosti“ ve vyhledávání všech takto zařaditelných osob. Všichni branci byli

---

²⁹⁰ BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. Svědectví. 287 s. ISBN: 80-902885-7-X. str. 12.

²⁹¹ První etapa probíhala od března do dubna 1948, druhá etapa od května 1948 do února 1949 a třetí etapa na jaře 1950 (související s nástupem Alexeje Čepičky).

²⁹² BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. Svědectví. 287 s. ISBN: 80-902885-7-X. str. 12.

²⁹³ Ludvík Svoboda (1995–1979) byl český vojenský a politický činitel, státník, armádní generál, ministr spravedlnosti (1948–1950) a prezident ČSSR (1968–1975).

²⁹⁴ K prosinci 1949 bylo propuštěno více než 40 % vojáků z povolání z počtu činných k 15. únoru 1948. Jiří BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. Svědectví. 287 s. ISBN: 80-902885-7-X. str. 13.

²⁹⁵ Tamtéž. str. 14.

²⁹⁶ *Politictí vězni: Pomocné technické prapory (PTP)* [online]. [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: <https://www.politictivezni.cz/cz/pomocne-technicke-prapory.html>.

²⁹⁷ Jiří Bílek (1948-2020) byl český historik, publicista, překladatel a dlouholetý pracovník Vojenského historického ústavu.

²⁹⁸ BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. Svědectví. 287 s. ISBN: 80-902885-7-X. str. 14.

před nástupem do základní služby pečlivě prověřováni ministerstvem vnitra a byli zařazováni podle osmi kritérií, např. osoby, které se dopustily trestných činů retribučních nebo trestných činů na ochranu republiky, osoby podezřelé z protistátní činnosti a mimo jiné i osoby, které Státní bezpečnost pokládala za závadné z jiných důvodů.²⁹⁹

Oficiálním dnem vzniku PTP se stalo 1. září 1950 související s nástupem Alexeje Čepičky do funkce ministra národní obrany a s návrhem Obráného zpravodajství vedeného Bedřichem Reicinem.³⁰⁰

Příslušníci Pomocných technických praporů na Ostravsku. Foto: Paměť národa

5.5. Pohraniční stráž

Pohraniční stráž, tedy jedna ze tří hlavních částí, která spolu s Vnitřní stráží a Civilní obranou tvořila tzv. *vojska ministerstva vnitra* (Civilní obrana co do významu však přišla na řadu až příchodem šedesátých let). Při výběru důstojníků, politických pracovníků a ostatních příslušníků platila velmi přísná

---

²⁹⁹ BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. Svědectví. 287 s. ISBN: 80-902885-7-X. str. 15-17.

³⁰⁰ *Politických vězňů: Pomocné technické prapory (PTP)* [online]. [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: <https://www.politictivezni.cz/cz/pomocne-technicke-prapory.html>.

jak politická, tak třídní kritéria.³⁰¹ Její členové měli stejné právní postavení jako příslušníci armády a při výkonu svých pravomocí též jako příslušníci SNB, přičemž hlavní bod působení Pohraniční stráže představovaly především hranice se západními zeměmi.³⁰²

Pohraniční stráž reprezentovala jeden ze základních znaků československého totalitního systému, který jednotlivé bezpečnostní složky využíval především k násilí, zastrašování a tvrdé represi vůči občanům tehdejšího socialistického státu a v únoru 1948 se tak staly nezbytným nástrojem k uchopení moci. Po událostech 25. února byly bezpečnostní orgány využívány především k likvidaci všech nepřátel komunistické strany a současně k eliminaci sebemenšího vlivu sociálních skupin, jež pro komunisty nepředstavovaly nic jiného než konkurenci v boji o moc.³⁰³

V období od roku 1948 až do přelomu mezi lety 1953 a 1954 bylo nejvyšší vedení Pohraniční stráže zcela pod vlivem Sovětského svazu. Následné změny a částečné zmírnění mezinárodního napětí ve vedení KSČ po roce 1953 korespondují se změnami v SSSR po smrti Josifa V. Stalina, nicméně v Československu i v okolních státech Východního bloku se projevil až díky tzv. *destalinizaci společnosti*. Potřebnou roli bezpečnostní složky sehrály i při vnucování sovětského modelu tzv. *výstavby socialismu* prostřednictvím vykonstruovaného pocitu nutné ochrany před silícím nebezpečím západního imperialismu, sudetoněmecké odplaty a hrozbou rozpoutání třetí světové války.³⁰⁴ Důsledkem proběhlých událostí se tak zvedla veliká vlna pokusů o emigraci na Západ.³⁰⁵ Vůči přechodům státních hranic Československé republiky zaujali komunisté tvrdý postoj neprodleně po 25. únoru 1948 a již měsíc na to byl příslušníky SNB na německých hranicích zastřelen katolický kněz Vojtěch Rygal.³⁰⁶ K zákonné legalizaci užití zbraní vůči jiné osobě však došlo

---

³⁰¹ KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: DOPLNĚK, 2002. 428 s. ISBN: 80-7239-135-6. str. 278-288.

³⁰² Zákon č. 69/1951 Sb., *o ochraně státních hranic*; KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: DOPLNĚK, 2002. 428 s. ISBN: 80-7239-135-6. str. 278-288.

³⁰³ VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. 215 s. ISBN: 978-80-87211-08-3. str. 18.

³⁰⁴ Tamtéž. str. 18-19.

³⁰⁵ Zpráva ministerstva vnitra uváděla přes 8 000 emigrantů v roce 1948 s tím, že do roku 1951 počet vzrostl na 20 450, ovšem StB evidovalo přes 43 000 osob.

³⁰⁶ Vojtěch Rygal (1910-1948) byl český katolický kněz a první duchovní oběť komunistických pohraničnicků. VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-*

až na konci roku 1948 v zákoně o národní bezpečnosti.³⁰⁷ V období mezi 25. únorem a uzákoněním daného ustanovení představovalo používání zbraní vůči osobám pokoušejícím se opustit Československo pouze činnost nutnou k zajištění vítězství KSČ. Likvidace „nepřátel“ republiky tak měla přednost před zákonem, v důsledku čehož se každodenní třídní boj začal o to více vyostřovat.³⁰⁸

Rok 1948 byl pro útěk z republiky ale ještě poměrně snadný. Emigrantům nahrával do karet nejen fakt, že byli jedni z prvních, ale v mnoha případech také pomoc ze strany pohraničních obyvatel, jež s nově nastoleným režimem rovněž nesympatizovali a aktivně se podíleli na převaděčství. Úspěšně překonat hranice se však mnohdy podařilo i díky pomoci jednotlivých členů z řad bývalého četnictva. S následujícími roky se situace naneštěstí stále zhoršovala a zmíněné převaděčství tak bylo pomalu ale jistě eliminováno. Značná část obyvatel důvěřovala KSČ, jež ústavou z května 1948 slibovala zaručení jejich práva na ochranu soukromého podnikání a pozvednutí životní úrovně. Na určité skupiny obyvatelstva, které nesouhlasily s omezováním práce a zakazováním hodnot, v něž pevně věřily, však dopadly plošné restriktce podle sovětského modelu a mnozí z nich tedy volili cestu odchodu z republiky nebo alespoň pokusu o něj. Útěk byl však díky bezpečnostním orgánům, jež stále zdokonalovaly své metody „hlídání“ hranic, stále těžší a za zadržení při útěku hrozily vyjma přímého zastřelení také vysoké tresty za vlastizradu a špionáž.³⁰⁹ Na počátku padesátých let došlo k diferenciaci uprchlíků na tzv. *normální kolečkáře* a na tzv. *nepřátele režimu*. V souvislosti s tím, do jaké skupiny byly osoby zařazeny, následně probíhala řízení před okresními či státními soudy, kde stačilo pouze prokázat úmysl. Obvinění jedinci tak mnohdy byli začleněni do procesů se skupinami osob, které ani osobně neznali, a jejich výsledkem bývaly drastické mnohaleté tresty. Společnost se díky účinné propagandě vůči těmto „nepřátelům“ postupně vyhraňovala a začala je vnímat jako špiony, teroristy a individua mařící budování socialismu.³¹⁰

1955. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. 215 s. ISBN: 978-80-87211-08-3. str. 20.

³⁰⁷ Zákon č. 286/1948 Sb., o národní bezpečnosti.

³⁰⁸ VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. 215 s. ISBN: 978-80-87211-08-3. str. 20.

³⁰⁹ Tamtéž. str. 21-22.

³¹⁰ Tamtéž. str. 22.

Zcela nelidské činy, které Pohraniční stráž předváděla, zřetelně ukazovaly novou tvář komunistického režimu a omluvou nemohl být ani fakt, že díky propagandě spatřovala v každém, kdo se byl jen pokusil překročit hranice, kriminálního toužícího poškodit stát. Jistou roli v tom dozajista hrály také postihy a odměny Pohraniční a Bezpečnostní stráže udělované za úspěšné a neúspěšné použití střelné zbraně. Z toho vyplývá na povrch otázka, zda neúspěšné použití zbraně souviselo se špatným střeleckým výcvikem či zda s tím byly spojeny i jiné důvody osobnějšího rázu.³¹¹

Od 23. února 1948 byly československé pasy „neplatné“ a bez tzv. *výjezdni doložky* vydávané ministerstvem vnitra osoby na hraničních přechodech střežených ozbrojenými hlídkami doslova riskovaly holý život.³¹² Až do roku 1951 platil poválečný stav s tím, že v pohraničí sloužily jak útvary SNB, tak Finanční stráž³¹³ a v případě potřeby také vojenské jednotky. Finanční stráž a pohraniční útvary SNB však byly považovány za politicky nestabilní kvůli své minulosti týkající se prvorepublikových sborů, a resort ministerstva vnitra se proto snažil přesunout hlídání hranic čistě do svého pole působnosti. Zákonem č. 275/1948 byla poté s účinností k 1.1.1949 zrušena působnost Finanční stráže, celé pohraniční pásmo přešlo pod správu SNB a současně vzešla v platnost jasná formulace o použití střelných zbraní v případě pokusu o přechod státních hranic.³¹⁴

---

³¹¹ Tamtéž. str. 22-23.

³¹² *Paměť národa: Po vítězném únoru začala na hranicích téct krev* [online]. [cit. 15.2.2023]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/po-vitezem-unoru-zacala-na-hranicich-tect-krev>.

³¹³ Finanční stráž ČSR byl ozbrojený sbor ministerstva financí, který střežil státní hranice a dohlížel na přechod osob a zboží přes celní hranici. Po zrušení Finanční stráže roku 1949 přešla její působnost na Sbor národní bezpečnosti.

³¹⁴ V případě, že se osoba snažila uniknout, nezastavila ani po opětovné výzvě a nemohla-li být zadržena jinak, směl příslušník SNB v celním pohraničním pásmu užít zbraně. VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. 215 s. ISBN: 978-80-87211-08-3. str. 25.

Zakázané pásmo Pavlův Studenec. Foto: F. Janků

Pohřeb zavražděného kněze, Vojtěcha Rygala. Foto: město Hulín

5.6. Obranné zpravodajství

Vojenské obranné zpravodajství (dále OBZ) vzniklo před koncem druhé světové války s plnou kontrolou vojenského a politického vedení SSSR, které od počátku vzniku ovlivňovalo jeho strukturu. NKVD (sovětský Lidový komisariát vnitřních záležitostí) měl strukturovaný aparát svých důstojníků, kteří působili jako styčné osoby a sledovali nálady a postoje uvnitř československé armády. Zároveň s nimi spolupracovala řada československých důstojníků (jakožto zpravodajců NKVD), a to během války i po ní.³¹⁵

Komunistická strana budovala od března 1945 rozsáhlý bezpečnostní aparát, a zajištění dostatku financí tak bylo prioritou.³¹⁶ V období mezi květnem 1945 a únorem 1948 se mezi západními spojenci a SSSR stupňoval konflikt, viditelný již v posledních letech války. Aby Sověti „vyvážili“ činnost československé exilové vlády, přišli s návrhem vzniku Vojenského obranného zpravodajství. Zrodilo se 7. ledna 1945 a do jeho čela byl Sovětským svazem dosazen absolvent sovětské zpravodajské služby, Bedřich Reicin, jehož zástupcem byl jmenován

³¹⁵ KUDRNA, Ladislav. Vojenské obranné zpravodajství (1945-1950). Vývoj, organizační struktury, personální obsazení. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2008, roč. 2, č. 1. s. 76-89. ISSN: 1802-8241. str. 76.

³¹⁶ HANZLÍK, František. *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945-1948: Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha: Academia, 2021. 418 s. ISBN: 978-80-200-3125-9. str. 168.

spolupracovník NKVD, Karel Vaš.³¹⁷ Přestože za vznikem tajné služby údajně stála pravomocná vláda a parlament, OBZ vzniklo bez jejich souhlasu, ba dokonce bez jejich vědomí a činnost jednotlivých bezpečnostních oddílů uvnitř OBZ probíhala prakticky nekontrolovaně. Zmiňovaný Bedřich Reicin měl na starosti tzv. *vnitřní obranu* spočívající ve sledování, kontrole a prověřování mužstva armády. Karel Vaš oproti tomu řídil *obranu vnější a bezpečnostní*, jež se v úzké spolupráci s NKVD zaměřovala na pátrání po nepřátelích Československa.³¹⁸ Obrannému zpravodajství byly tou dobou podřízené veškeré bezpečnostní jednotky, což z něj činilo jeden z nenahraditelných nástrojů komunistické strany.

Bedřich Reicin se v dubnu 1945 stal náčelníkem Hlavní správy obranného zpravodajství (dále HS OBZ) a jeho pozici převzal Karel Vaš s tím, že konec roku 1945 oficiálně ukončil mimořádné pravomoci OBZ.³¹⁹ Období třetí republiky bylo výrazně zaměřeno na únosy československých občanů, komunisté postupně ovládli ministerstvo vnitra a bezpečnostní složky, další důležitá ministerstva obsadili svými prověřenými partajníky, a postupně si tak připravovali půdu pro plánovaný převrat.

OBZ figurovalo primárně v tzv. *očistě armády*, díky čemuž si získalo výhradní postavení v rámci armády i bezpečnostních složek. Očista armády znamenala důkladné prověřování veškerých nastoupivších osob a de facto odstranění všech nepohodlných důstojníků a generálů, bojujících na západní i východní frontě, na základě seznamů připravených 5. oddělením Hlavního štábu (dále HŠ) dlouho před 25. únorem.³²⁰ Bedřich Reicin měl maximální podporu ministra národní obrany, generála Ludvíka Svobody, a to až do té míry, že OBZ byla o všech záležitostech povinně informována obranným a politickým zpravodajstvím.

---

³¹⁷ Karel Vaš (1916-2012) byl československý důstojník, který byl během druhé světové války mučen NKVD. Na doporučení Bedřicha Reicina se od roku 1945 stal zástupcem náčelníka Vojenského obranného zpravodajství a velel tzv. defenzivnímu zpravodajství. V roce 1949 byl předním konstruktérem politického procesu s Heliodorem Píkou a roku 1951 byl zatčen, obviněn z vlastizrady a vraždy a byl odsouzen na 26 let vězení.

³¹⁸ KUDRNA, Ladislav. Vojenské obranné zpravodajství (1945-1950). Vývoj, organizační struktury, personální obsazení. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2008, roč. 2, č. 1. s. 76-89. ISSN: 1802-8241. str. 77-78.

³¹⁹ Viz kapitola č. 2.1.

³²⁰ 5. oddělení HŠ byla československá vojenská zpravodajská služba. Výsledkem poúnorových armádních čistek bylo propuštění 2 965 důstojníků z celkového počtu 13 366 (22 %). KUDRNA, Ladislav. Vojenské obranné zpravodajství (1945-1950). Vývoj, organizační struktury, personální obsazení. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2008, roč. 2, č. 1. s. 76-89. ISSN: 1802-8241. str. 81.

Po celou dobu svého působení si Reicin vedl podrobnou kartotéku s kompromitujícími materiály na všechny muže zastávající vysoké armádní funkce a nejen to, OBZ shromažďovalo informace z tisku, rozhlasu, korespondence, včetně telefonních odposlechů osob, které by v budoucnu mohly ohrozit bezpečnost státu.³²¹ Touto cestou až do února 1948 KSČ vybudovala masivní informační kolos, kterého úspěšně využívala k získání a upevnění mocenského postavení v poúnorových letech.

V září 1948 byl Bedřich Reicin jmenován náměstkem ministra národní obrany pro kádrovou práci, všechny odbory armády mu byly podřízeny a dostal se do velmi úzkého kontaktu s Karlem Švábem a Rudolfem Slánským. Pracovníci 5. oddělení HŠ mezitím připravovali přelíčení ve vykonstruovaných procesech, aktivně vyhledávali provokace a následně brutálně vyšetřovali a mučili mnoho nevinných důstojníků československé armády. Provokace měly různou podobu jako např. nalézání ilegálních letáků při domovních prohlídkách, fingované „spojky“ ze zahraničí, nastrčení agenti převlečení za americké občany apod.³²² Mnoho ze zatčených důstojníků dostalo vysoké tresty odnětí svobody a v několika případech padly i tresty smrti.³²³ Trestné činy proti republice řešil mezi říjnem 1948 a prosincem 1952 příslušný Státní soud a Státní prokuratura v Brně, Praze a Bratislavě.³²⁴

Pro pracovníky 5. oddělení HŠ nastala změna týkající se struktury moci v okamžiku, kdy ministra národní obrany Ludvíka Svobodu vystřídal ambiciózní Alexej Čepička s cílem prosadit „vedoucí roli komunistické strany“ v justici.³²⁵ Čepička měl na svědomí značnou část čistek uvnitř KSČ a v okamžiku, kdy se „dozvěděl“ o nezákonných aktivitách Bedřicha Reicina a jeho pohůnků, vydal rozkaz k jejich zatčení.³²⁶ 8. února 1951 se tak Reicin stal součástí

---

³²¹ KUDRNA, Ladislav. Vojenské obranné zpravodajství (1945-1950). Vývoj, organizační struktury, personální obsazení. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2008, roč. 2, č. 1. s. 76-89. ISSN: 1802-8241. str. 79-80.

³²² KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: historie působení STB jako mocenského nástroje KSČ: 1948-1956*. Praha: Kniha Zlín, 2021. ISBN: 978-80-7662-136-7. str. 128.

³²³ Trestům smrti podlehl např. generál Heliodor Píka, major Jaromír Nechanský a další.

³²⁴ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: historie působení STB jako mocenského nástroje KSČ: 1948-1956*. Praha: Kniha Zlín, 2021. ISBN: 978-80-7662-136-7. str. 156.

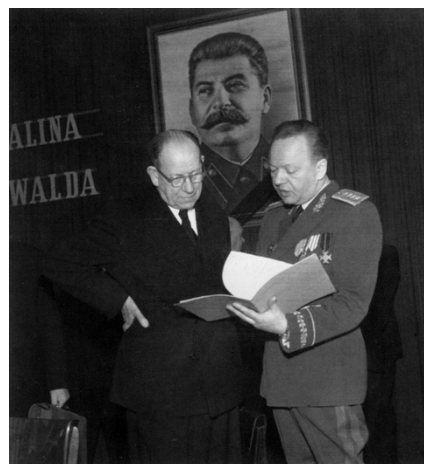
³²⁵ Tamtéž. str. 145.

³²⁶ Od 1. ledna do 11. září 1951 bylo pozatýkáno 67 pracovníků 5. oddělení.

zinscenovaného procesu s „protistátním spikleneckým centrem“ Rudolfa Slánského, na jehož konci byl spolu s dalšími popraven.³²⁷

Zleva Klement Gottwald, Rudolf Slánský,
Bedřich Reicin a Ludvík Svoboda.
Foto: VHÚ

Zleva Antonín Zápotocký a Alexej
Čepička. Foto: VHÚ

---

³²⁷ KUDRNA, Ladislav. Vojenské obranné zpravodajství (1945-1950). Vývoj, organizační struktury, personální obsazení. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2008, roč. 2, č. 1. s. 76-89. ISSN: 1802-8241. str. 82.

Závěr

Svoboda, v níž se nyní nacházíme, byla pro naši republiku těžce vykoupena řadou let utlačování a nejhoršího komunistického teroru. Komunistická strana Československa sice existovala již od roku 1921, nicméně do vlády vstoupila poprvé až v okamžiku, kdy byl v Košicích přijat program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Zásadní roli při vzestupu její moci sehrála nacistická okupace, zrada západních států a ztráta víry ve spojení. Sovětský svaz v očích československých občanů nabyl „aureoly osvoboditele“ a KSČ představovala prostředníka mezi Československem a SSSR. Téměř okamžitě po přijetí Košického vládního programu začali komunisté s budováním zcela nového bezpečnostního aparátu, který měl být naprosto poslušný a oddaný komunistické myšlence. Při jeho výstavbě se ministerstvo vnitra notně inspirovalo sovětským modelem, a to natolik, že vedle samotného institutu vnitra vzniklo roku 1950 ministerstvo národní bezpečnosti, stejně jako o čtyři roky dříve v Sovětském svazu.

Aby si zajistila vítězství v nadcházejících volbách a následné převzetí veškeré moci ve státě, činila KSČ zásadní kroky překračující všechny demokratické zásady. Od roku 1944 likvidovala své potenciální nepřátele prostřednictvím násilného přemísťování nepohodlných československých občanů do věznic či vojenských táborů rozestých po celém SSSR. Další pojistkou byl poté počet povolených politických stran tvořících poválečnou vládu, jenž byl v konečném důsledku zredukován na pouhé čtyři a spojen do Národní fronty. Vítězství ve volbách v květnu 1946 byl však pouhý začátek, a to nejhorší mělo teprve přijít.

Postupně se schylovalo k revoluci dělnické třídy, v jejímž čele stála KSČ, coby zkušený a prozíravý organizátor revolučních bojů. Komunisté se řídili leninskou ideou, aby dělnická třída v demonstraci za lidově demokratickou republiku stanula v jejím čele, a potvrdila si tak nejlepší pozici v zápasu o moc ve státě. Vládní krize vrcholila, Klement Gottwald naléhal na prezidenta Edvarda Beneše, aby podepsal demisi demokratických ministrů a aby přijal jeho návrh nového složení vlády. Na celý průběh únorových událostí dohlížely jednotky Lidových milicí, příslušníci SNB a aby se komunisté skutečně pojistili, postavili na československo-maďarské hranice tanky ozbrojené sovětské armády. Nedůstojné a nízké metody

zastrašování, teror, pomstychtivost a neodůvodněná krutost pouze dokazovala naprostou slabost revoluční strany, jež si převratem definitivně zajistila vedoucí pozici v komunistické diktatuře.

Hlavní slovo měl však stále Sovětský svaz a jeho vliv se jako mor postupně rozlézal do všech částí politického, hospodářského i každodenního života. Československo se stalo státem těžkého průmyslu, obchodní styky se Západem byly zpřetrhány a přeorientovány na země Východního bloku, soukromé zemědělství bylo zkolektivizováno a drobné podnikání vymýceno. Veškerá ekonomická sféra se orientovala na Sovětský svaz, jehož nadvláda neznala hranic. Počet komunistů stále rostl a s tím přibývalo i příslušníků bezpečnostních složek. Specifickou úlohu v tomto období sehráli také sovětsí poradci, kteří měli na přelomu čtyřicátých a padesátých let mimo jiné na starosti vyšetřování zatčených osob. V této době si komunistický režim začal vyřizovat účty s odpůrci systému a také se svými největšími příznivci a nejvyššími funkcionáři. Nepřátelé státu byli křivě obviňováni a ve zinscenovaných procesech spojováni s lidmi, s nimiž se mnohdy ani neznali. K největšímu, nechvalně známému monstrprocesu došlo hned v první polovině roku 1950, kdy byla spolu s dvanáctičlennou skupinou vyslýchána protikomunistická odbojáčka Milada Horáková, která byla záhy jako jediná žena odsouzena k trestu smrti.

Pravděpodobně nejděsivějším příkladem vnitrostranických čistek se stal vykonstruovaný proces s Rudolfem Slánským a jeho údajnými přívrženci. Nejbližší přítel Klementa Gottwalda se tehdy stal obětí vlastních ohavných intrik. Jak ostatně uvádí teoretička Hannah Arendtová: *„Přesvědčením bolševika neotřesou zločiny spáchané na lidech, kteří nepatří k hnutí nebo jsou dokonce jeho odpůrci; zarážející ovšem je, že přesvědčení zůstává stále pevné i tehdy, když totalitní monstrum začíná požírat vlastní děti, a dokonce i tehdy, stane-li se bolševik sám obětí perzekuce, je-li falešně obviněn a odsouzen, vyloučen ze strany a uvězněn v táboře nucených prací či v táboře koncentračním.“*³²⁸ V následujících letech proběhlo ještě mnoho podobných procesů, v jejichž důsledku spousta lidí skončila na popravišti či ve vězení.

---

³²⁸ ARENDOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN: 80-86005-13-5. str. 431-432.

V květnu roku 1950 však došlo k další důležité události, a to ke vzniku ministerstva národní bezpečnosti, které přebralo veškeré kompetence ministerstva vnitra týkající se Sboru národní bezpečnosti a ozbrojených složek. Od té doby mělo ministerstvo na svědomí mnoho násilných činů proti osobám režimu již nepohodlným a situace se příliš nezmírnila ani s příchodem března roku 1953, kdy zemřeli dva největší tyrani – Stalin a Gottwald. Špatná životní úroveň společnosti se ještě prohloubila a vše dovršila tajně plánovaná měnová reforma, která občanům ČSR naprosto zničila veškeré vyhlídky na světlejší zítřky. Lidé byli nelítostně okradeni o většinu svých úspor, veškeré protesty byly rozháněny „imperialistickými žoldáky“ a komunistická tyranie se zdaleka neblížila konci. Na svobodu a demokracii si českoslovenští občané museli počkat ještě další desítky let.

Seznam použité literatury

Archivní prameny

- Národní archiv
  - *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků: podle podepsaného originálu doplněného a schváleného na 1. zasedání vlády 5. května 1945 v Košicích.* Praha: Svoboda, 1974. 35 s.
- Archiv bezpečnostních složek
  - ABS, f. Sekretariát (ministra národní bezpečnosti) ministra vnitra, I. díl (A 2/1), inv. j. 1266, Inventář, 1979.

Monografie

- ARENDOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu I-III.* 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN: 80-86005-13-5.
- BÁRTA, Milan. *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948-1989: ministři a jejich náměstci.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. Tváře moci. 231 s. ISBN: 978-80-87211-25-0.
- BAŠTA, Jiří. *Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN: 978-80-87211-87-8.
- BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. Svědectví. 287 s. ISBN: 80-902885-7-X.
- BROWN, Archie. *Vzestup a pád komunismu.* Brno: Jota, 2011. 901 s. ISBN: 978-80-7217-812-4. str. 162.
- BYSTROV, Vladimír. *Sovětská brutální svévole a československý ustrašený králíček.* Praha: Euroslavica, 2009. 316 s. ISBN: 978-80-85494-85-3.
- BYSTROV, Vladimír. *Únosy československých občanů do Sovětského svazu v letech 1945-1955.* Praha: Tiskárny MV, p. o., 2003. 343 s. ISBN: 80-7312-027-5.
- FROLÍK, Josef. *Špion vypovídá.* Praha: Orbis, 1990. 332 s. ISBN: 80-235-0004-X.
- HANZLÍK, František. *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945-1948: Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu.* Praha: Academia, 2021. 418 s. ISBN: 978-80-200-3125-9.
- CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský.* Praha: Vyšehrad, 2022. 448 s. ISBN: 978-80-7601-623-1.
- KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu.* Brno, Barrister & Principal, 2008. 253 s. ISBN: 978-80-7364-049-1.

- KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: DOPLNĚK, 2002. 428 s. ISBN: 80-7239-135-6.
- KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2009. 375 s. ISBN: 978-80-87029-53-4.
- KAPLAN, Karel. *Mám co jsem si zasloužil: zpráva o zavraždění Rudolfa Stránského*. Praha: Kniha Zlín, 2022. 371 s. ISBN: 978-80-7662-284-5.
- KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: historie působení STB jako mocenského nástroje KSČ: 1948-1956*. Praha: Kniha Zlín, 2021. ISBN: 978-80-7662-136-7.
- KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: Státní bezpečnost 1948-1956*. Brno: Doplněk, 1999. ISBN: 80-7239-024-4.
- KAPLAN, Karel. *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: Epoque, 2018. 463 s. ISBN: 978-80-7557-116-8.
- KROLL, Rudolf. *Gottwald a jeho doba*. Praha: XYZ, 2019. 352 s. ISBN: 978-80-7597-561-4.
- KROUPA, Vlastislav. *Historie SNB v dokumentech*. Praha: Naše vojsko, 1984. 272 s.
- KUČERA, Milan. *Populace České republiky 1918-1991*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1994. 198 s. ISBN: 80-901674-7-0.
- LENIN, Vladimír Iljič. *Sebrané spisy: svazek 43*. Praha: Svoboda, 1989. 591 s.
- MEDVEDEV, Roj. *Stalin a stalinismus: historické črty*. Bratislava: Obzor, 1990. 230 s. ISBN: 80-215-0079-4.
- *Na ochranu republiky: řeč ministra spravedlnosti Alexeje Čepičky a projevy poslanců Národní fronty v Národním shromáždění 6. října 1948*. Ministerstvo informací a osvěty, 1948.
- *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Stránským*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1953. 547 s.
- RAYMOND, Aron. *Demokracie a totalitarismus*. Brno: Atlantis, 1993. 224 s. ISBN: 18-008-93.
- ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba: Vzestup a pád agrární strany*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN: 978-80-7429-067-1.
- RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020. 424 s. ISBN: 978-80-7601-334-6.
- SNÍTIL, Zdeněk. *Stručný přehled dějin*. Praha: Správa pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost FMV, 1981. 163 s.
- SÝKORA, Jan. *Pražské milice v Únoru*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. 189 s.
- TOMEK, Prokop. *Příslušník StB Miroslav Pich-Tůma*. Cheb: Svět křídel, 2022. 327 s. ISBN: 978-80-7573-096-1.
- TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009. 176 s. ISBN: 978-80-7021-982-9.

- VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. 215 s. ISBN: 978-80-87211-08-3.
- VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha: Lidové noviny, 2008. 432 s. ISBN: 978-80-7106-941-6.
- VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948-1953*. Univerzita Pardubice, 2014. 374 s. ISBN: 978-80-7395-786-5.

Periodika

- BAŠTA, Jiří. Lidové milice – nelegální armáda KSČ. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2008, roč. 2, č. 2. s. 99-108. ISSN: 1802-8241.
- BÍLEK, Libor. Regionální rezidenti. Metoda vnitřního zpravodajství ministerstva vnitra v roce 1948. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2014, roč. 8, č.2. s. 78-88. ISSN: 1802-8241.
- KALOUS, Jan. Osvald Závodský – aktér i oběť politických procesů. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2013, roč. 7, č. 3. s. 85-95. ISSN: 1802-84.
- KUDRNA, Ladislav. Vojenské obranné zpravodajství (1945-1950). Vývoj, organizační struktury, personální obsazení. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2008, roč. 2, č. 1. s. 76-89. ISSN: 1802-8241.
- PERNES, Jiří. Rok 1953 v Československu. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2013, roč. 7, č. 3. s. 15-31. ISSN: 1802-84.
- VEBER, Václav. XX. sjezd KSSS a jeho místo v dějinách bolševismu. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2016, roč. 10, č. 1. s. 3-12. ISSN: 1802-8241.

Sborníky

- CHOLÍNKSY, Jan. Nesmiřitelný rozkol 1948-1956: politický aktivismus v první etapě českého exilového hnutí. In *Securitas imperii*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2010. s. 52-87. ISSN: 1804-1612.
- KALOUS, Jan. Sověští poradci – několik poznámek. Činnost sovětských poradců v komunistickém Československu. 5. *Seminář východoevropských dějin. Národní knihovna ČR*. 29. října 2002.
- SOVA, František. Lidové milice – věrná stráž revolučních vymožeností pracujícího lidu. In KROUPA, Vlastislav (ed.): *Únor a československé ozbrojené síly. Sborník věnovaný 25. výročí Vítězného února*. Praha: Naše vojsko, 1973.

Právní normy

- Nařízení ministra národní bezpečnosti č. 31/1952, *o zevním označení členů Pomocné stráže veřejné bezpečnosti*.

- Nařízení vlády č. 48/1950, *kterým se zřizuje ministerstvo národní bezpečnosti.*
- Zákon č. 149/1947 Sb., *o Sboru národní bezpečnosti.*
- Zákon č. 286/1948 Sb., *o národní bezpečnosti.*
- Zákon č. 69/1951 Sb., *o ochraně státních hranic.*
- Zákon č. 92/1949 Sb., *Branný zákon.*

Vysokoškolské kvalifikační práce

- VLKOVÁ, Kateřina. *Zákon na ochranu lidově demokratické republiky z roku 1948.* Pardubice, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra dějin státu a práva. Vedoucí práce doc. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.

Internetové zdroje

- *Český statistický úřad: Počet obyvatel v letech 1950-2019* [online]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-letech-1950-2019>.
- *Paměť národa: Po vítězném únoru začala na hranicích téct krev* [online]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/po-vitezнем-unoru-zacala-na-hranicich-tect-krev>.
- *Paměť národa: Studenti protestovali proti nástupu komunistické diktatury. Marně* [online]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/studenti-protestovali-proti-nastupu-komunisticke-diktatury-marne>.
- *Paměť národa: Vražda Jana Masaryka* [online]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/vrazda-jana-masaryka>.
- *Paměť národa: Zemřel Stalin, všichni museli truchlit a kondolovat* [online]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/zemrel-stalin-vsichni-museli-truchlit-kondolovat>.
- *Policie České republiky: Sbor národní bezpečnosti* [online]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/sbor-narodni-bezpecnosti.aspx>.
- *Politictí vězni: Pomocné technické prapory (PTP)* [online]. Dostupné z: <https://www.politictivezni.cz/cz/pomocne-technicke-prapory.html>.
- *Sociologická encyklopedie: Fašismus* [online]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Fašismus>.
- *Sociologická encyklopedie: Nacismus* [online]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Nacismus>.
- STEHLÍK, Michal. *Stehlíkův kurz moderních dějin 1/10* [podcast]. In: *HausboTalk Petra Horkého* [online]. Brno: © 2019-2023, 15.10.2020 [cit. 19.01.2023]. Dostupné z: <https://podcasts.apple.com/cz/podcast/stehl%C3%ADk%C5%AFv-kurz-modern%C3%ADch-%C4%8Desk%C3%BDch-d%C4%9Bjin-1-10/id1488089761?i=1000494879200&l=cs>.
- *Totalita: Akční výbory Národní fronty* [online]. Dostupné z: <https://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni.php>.

- *Totalita: Demokratická strana (DS)* [online]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ds.php.
- *Totalita: Komunistická strana Československa (KSČ) – Období 1938-1945* [online]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_03.php.
- *Totalita: Komunistická strana Československa (KSČ) – Odhad velikosti členské základny* [online]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_clen_01.php.
- *Totalita: Měnová reforma 1953 – Akce „Kulomet“* [online]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/ref_menova_1953_01.php.
- *Totalita: Příkladový systém* [online]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/syst_pridel.php.
- *Totalita: Rada svobodného Československa* [online]. Dostupné z: <https://www.totalita.cz/vysvetlivky/rsc.php>.
- *Totalita: Únor 1948* [online]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/1948/1948_0225.php.
- *Totalita: Volby 1946* [online]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/volby/volby_1946.php.
- *Ústav pro studium totalitních režimů: Dr. Horáková Milada a spol.* [online]. [cit. 02.03.2023]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/skupina-vyzkumu/dr-horakova-milada-a-spol/>.
- *Vláda České republiky: Edvard Beneš* [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/rejstrik-predsedu-vlad/edvard-benes-430/>.
- *Vojenský historický ústav Praha: Muži zákona, které komunistický režim popravil* [online]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/muzi-zakona-ktere-komunisticky-rezim-popravil/>.

Seznam použitých zkratk

- ABS – Archiv bezpečnostních složek
- ČR – Česká republika
- ČRo – Český rozhlas
- ČSL – Československá strana lidová
- ČSM – Československý svaz mládeže
- ČSNS – Československá strana národně sociální
- ČSR – Československá republika
- ČSSD – Československá sociální demokracie
- ČTK – Česká tisková kancelář
- DS – Demokratická strana
- HS OBZ – Hlavní správa obranného zpravodajství
- HŠ – Hlavní štáb
- HŠ LM – Hlavní štáb Lidových milicí
- JZD – Jednotné zemědělské družstvo
- KB-5 – Bezpečnostní pětka

- KSČ – Komunistická strana Československa
- KSS – Komunistická strana Slovenska
- KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu
- MNB – Ministerstvo národní bezpečnosti
- NA – Národní archiv
- NKVD – Lidový komisariát vnitřních záležitostí
- OBZ – Obranné zpravodajství
- ONV – Okresní národní výbor
- PS – Pohraniční stráž
- PS VB – Pomocná stráž Veřejné bezpečnosti
- PTP – Pomocné technické prapory
- RSČ – Rada svobodného Československa
- SNB – Sbor národní bezpečnosti
- SSSR – Sovětský Svaz
- StB – Státní bezpečnost
- ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa
- ÚV KSS – Ústřední výbor Komunistické strany Slovenska
- VB – Veřejná bezpečnost
- VHÚ – Vojenský historický ústav
- ZOB II – Zemský obor bezpečnosti II